

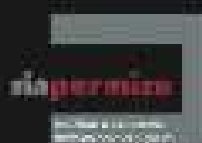
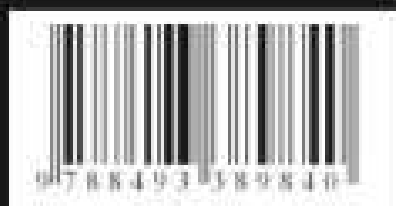
APUNTS PER ENTENDRE I ENFRENTAR-SE A LA CRISI

Aportacions al seminari:

Pot sobreviure la democràcia al capitalisme financer?

Llibertat republicana versus oligarquitzaçió de la vida econòmica i social.

Michael R. Krätke, Àngels Martínez Castells,
Florence Gauthier, Gustavo Búster

www.sinpermiso.info

www.fperardiaca.org

Apunts per entendre i enfrontar-se a la crisi

Aportacions al seminari

**Pot sobreviure la democràcia
al capitalisme financer?**

Col·lecció d'Altres nº 23

Edita:

DeBARRIS

www.debarris.com

La Perla, 31

08012 Barcelona

www.fpereardiaca.org

www.sinpermiso.info

amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
**Departament de Governació
i Administracions Públiques**

Coberta: Estenent el Desastre

Correcció i traduccions:

Mar Olivé

Imprimeix:

Zukoy5

D.L. B-7.750.2009

ISBN 978-84-933898-4-0

9 788493 389840

Índex

Introducció

El final de la cultura democràtica antifeixista i els nous camins ideològics i polítics de les oligarquies

La fi del neoliberalisme i el futur de la democràcia:
per una política econòmica alternativa per a l'esquerra a Europa
Michael R. Krätke

Pot sobreviure la democràcia al capitalisme financer?
Àngels Martínez Castells

Una sortida democràtica de la crisi: refundar i radicalitzar la cultura democràtica

Quines són les bases per a una nova constitució europea?
Florence Gauthier

Una sortida democràtica i socialista a la crisi
Gustavo Búster

Introducció

Luis Juberías
Fundació Pere Ardiaca

El 13 de desembre passat la Fundació Pere Ardiaca i la revista Sin Permiso vam tenir l'enorme privilegi de reunir en Michael R. Krätke, l'Àngels Martínez Castells, l'Antoni Domènech, la Florence Gauthier i en Gustavo Búster en un seminari en dues taules rodones consecutives El final de la cultura democràtica antifeixista i els nous camins ideològics i polítics de les oligarquies, així com Una sortida democràtica de la crisi: refundar i radicalitzar la cultura democràtica i que va cloure amb un acte públic multitudinari: davant la crisi, quan, com deia en Gordon Brown "Hem arribat a un punt en que el que era impensable fa dos mesos ara és inevitable", hi ha set de respostes: cal teoria per a l'acció. Aquesta publicació és un recull de reflexions que vol contribuir a l'anàlisi i la proposta per a l'acció transformadora avui i ara.

A la carta de convocatòria, dèiem de la democràcia: "La democràcia, el poder popular o l'empoderament de les grans majories treballadores, és a l'arrel il·lustrada de la tradició socialista que ha tingut com a aspiració l'emancipació dels éssers humans, la seva autodeterminació radical. Aquest és un projecte oposat a les oligarquies capitalistes que concentren recursos i poder en cada cop més poques mans. Les democràcies socials occidentals i alguns intents finalment fracassats d'instaurar economies més o menys inspirades en programes socialistes més explícits, van ser el producte, cadascun a la seva manera, d'una voluntat ferma d'acabar, després de la II Guerra Mundial, amb el tipus de capitalisme sense brida, dominat pel capital financer internacional i pels "rendistes", que va portar el món a catàstrofes repetides entre el 1914 i el 1945. Res caracteritza millor aquella voluntat que el programa polític expressat per en Keynes amb la punyent expressió d'acometre "l'eutanàsia del rendista". Desmundialitzar l'economia i controlar públicament els moviments internacionals de capitals fou peça clau en l'èxit --relatiu-- d'aquell programa".

I per tant partiem de l'anàlisi que "La cultura democràtica antifeixista que acompanya la constitució de democràcies amb dimensió social a l'Europa occidental després de la II Guerra Mundial, i que és expressió d'un pacte de classes per superar les greus convulsions a què havia abocat el capitalisme liberal, s'ha vist erosionada d'ençà de l'ofensiva neoliberal des de finals dels 70 que se suportava en la promesa de donar més llibertat i capacitat d'autodeterminació als individus", que "La Globalització, fins a cert punt, ha significat una veritable revenja del rendista, una resurrecció dels aspectes més destructius, antisocials i antidemocràtics del capitalisme tradicional, en una paraula, una veritable contrarreforma del capitalisme" i que "La caiguda de l'anomenat "socialisme real" i el trencament del pacte de classes que hi havia en la base de les democràcies socials i la cultura democràtica antifeixista, va aguditzar aquesta crisi de cultura política. En els darrers temps, el total descrèdit de les elits econòmiques, polítiques i intel·lectuals i l'enfonsament espectacular del neoliberalisme al seu propi lloc d'origen (els EUA i el Regne Unit), de la mà de la profunda crisi financera internacional, pot moure les classes dominants a cercar noves solucions ideològiques i polítiques de caire autoritari."

Les preguntes òbvies eren sobre la naturalesa de la crisi i sobre les vies i possibilitats d'acció des d'una posició democràtica i d'esquerres. Tal i com ho formulava l'Antoni Domènech: Si analitzem la crisi com un esquema Ponzi de prosperitat il·lusòria a gran escala, com un procés de bogeria col·lectiva facilitat per la liquidació de la legislació del New Deal com la llei Glass-Steagall que separava la banca industrial de la comercial, la sortida passaria per un capitalisme més regulat, amb un pes més important de l'economia real, passaria per desfinanciaritzar l'economia real. Però potser la financiarització dels darrers 30 anys és el resultat d'una tendència de fons a la desaceleració de l'economia real capitalista tardana, la tendència decreixent de la taxa de benefici, o en termes keynesians eficàcia marginal descendent del capital, la que porta a la inversió en productes financers exòtics i a l'esquema Ponzi. En aquest darrer cas entraria en qüestió el futur del capitalisme com a cultura econòmica i polític-social.

Com conclou l'Antoni Domènech: "En qualsevol cas, com el motiu del debat convocat és la democràcia, crec que es pot contestar amb un NO rotund a la pregunta. Un tipus de capitalisme contraformat com al que hem assistit en els darrers 30 anys és incompatible amb la democràcia. La democràcia no pot sobreviure a això. L'altra pregunta interessant és la que planteja en Michael Krätke al final de la seva ponència: si el capitalisme pot sobreviure a una democràcia seriosa. Crec que la resposta també és NO."

**El final
de la cultura democràtica antifeixista
i els nous camins ideològics i polítics
de les oligarquies**

Michael R. Krätke*

Traducció: Mar Olivé

**La fi del neoliberalisme i el futur de la democràcia:
per una política econòmica alternativa
per a l'esquerra a Europa**

Neoliberalisme i democràcia

El neoliberalisme està a la defensiva, fins i tot en retirada, però no està encara derrotat. No cal dir que els mercats no s'autorregulen de cap manera, ni tampoc resulten especialment brillants. En el moment de la crisi —una crisi de legitimitació— un no hauria d'oblidar que el neoliberalisme és una estratègia i una ideologia política o arribada al poder per la força o posada per obra mitjançant la força. L'hegemonia va venir després.

En el fonamental, el nucli del mensaje polític del neoliberalisme era suficientment clar: ha arribat la fi de la política i hem d'estar encantats d'això. A partir d'ara, ho hem de fiar tot a l'omnipotent mercat. Els polítics han d'obeir els mercats, o com a mínim, respectar-los i tèmer-los, perquè "els mercats" estan llestos i disposats a penalitzar a qualsevol que s'atreveixi a resistir-se a ells. A partir d'ara, els polítics han de ser el suficientment prudents com per executar la voluntat dels mercats i obeir les "lleis de l'economia", suposadament universals i "fèrrees". Ni tan sols

---

* *Michael R. Krätke, membre del Consell Editorial de SIN PERMISO, és professor de política econòmica i dret fiscal a la Universitat d'Àmsterdam, investigador associat a l'Institut Internacional d'Història Social d'aquesta mateixa ciutat i catedràtic d'economia política i director de l'Institut d'Estudis Superiors de la Universitat de Lancaster al Regne Unit.*

polítics d'esquerra van dubtar a declarar la seva impotència davant "les forces del mercat", les forces del mercat mundial, i particularment, dels mercats financers internacionals: "no poden concebre governar contra els mercats financers".

Àmplies minories, a vegades majories, en els països democràtics van romandre tenaçment oposades a moltes de les receptes del neoliberalisme. No els agradava la privatització del sector públic ni el desmantellament de l'Estat del benestar. Certament, no aprovaven la desregulació del mercat de treball ni les cada vegada més precàries condicions de treball i l'estancament o caiguda dels salaris reals. El neoliberalisme, no obstant, va obtenir suport de masses mitjançant dos mecanismes. El primer va ser el difós mite de les diverses catàstrofes, imminents o a llarg termini. L'atur massiu com a conseqüència inevitable de la competició internacional intensificada per part de països de salaris baixos, la sobrecàrrega i ruïna dels contribuents per un cada vegada més gràvid Estat del benestar, l'atroç càrrega de deute públic, insostenible a llarg termini, l'envelliment de la societat, que suposaria una nova forma de lluita de classes entre generacions, el final de l'Estat nacional i la impotència de l'Estat front les omnipotents i omnipresents forces del mercat mundial. El segon ha estat la barreja del nucli del missatge amb una mirada de prejudicis simplistes i de dretes sobre el món social, com el racisme, la discriminació per raons d'edat i el sexisme, dels que s'ha abusat sense dubtar-ho. No el treballador com a tal, sinó la persona de color i el treballador immigrant musulmà va esdevenir la personificació del diable, el que venia seguit d'una nova versió del perill xinès o asiàtic.

El neoliberalisme ha canviat els models de govern de classe en les democràcies occidentals. El que abans era el govern de cavallers il·lustrats i, posteriorment, el govern de qualificats professionals tecnòcrates durant la breu època de supremacia socialdemòcrata (com a mínim a Europa), s'ha transformat de nou en el govern de "comunitats financeres" i altres "comunitats de negocis" amb el suport d'un exèrcit d'intel·lectuals proveïts de màsters en administració d'empreses i doctorats en economia. No estava a càrrec "dels mercats", sinó dels propietaris-administradors dels bancs més grans i fons d'inversió, correduries i mercats financers (actualment societats anònimes, ja no clubs de cavallers). Els senyors i els grans de Wall Street, de la City de Londres, del districte financer de Tokio i d'altres enclavaments financers han pres les regnes. Les elits empresarials tradicionals i la classe política s'han subordinat acríticament de grat als prodigis de les "noves finances".

La crisi

Des de l'estiu del 2007, el món capitalista es troba en estat de confusió. La crisi financera internacional, provocada per l'anomenada crisi de les subprime, una crisi en un segment relativament petit del mercat hipotecari nordamericà, s'ha expandit ràpidament per tot el món. Després de sèries de crisi financeres locals i regionals sense precedents en la història del capitalisme, estem vivint la primera veritable crisi financera mundial, que afecta tots els mercats financers del món, a tots els països capitalistes al mateix temps. Per primera vegada des del 1973, tots els països capitalistes del món s'encaaminen simultàniament a una profunda depressió. El Brasil, Rússia, la Índia, la Xina i la resta del món estan a punt de seguir-los.

La gran crisi en què ja estem mostra els trets d'una crisi sistèmica, si no del capitalisme com a totalitat, sí certament del tipus de capitalisme establert i estès durant l'era neoliberal. El reverenciat "model" de capitalisme nordamericà, el "model" de Wall Street i del gran banc d'inversions, el "model" de l'ordre mundial capitalista sota la fèrula de les grans finances internacionals, governat pels mercats financers internacionals i els seus principals actors, els grans inversors i especuladors i els inversors i especuladors institucionals, s'ha desplomat. El model de booms perllongats, flotant i creixent sobre una sèrie de bombolles especulatives, tant a escala nacional com global, ha arribat als seus límits. El sistema mundial capitalista com el coneixíem i com ha estat configurat sota l'hegemonia del neoliberalisme tan sols es pot perllongar si s'inflen noves bombolles especulatives. No cal dir que això és una broma, però una broma sagrant. A falta de nova onada d'especulació internacional, a falta d'una nova bombolla, el sistema mundial capitalista, el mateix el capitalisme nordamericà que l'europeu, no podrà sobreviure sense una transformació a llarg termini. Per tots els indicadors històrics, aquest seria el moment del reformisme, de l'estil europeu socialdemòcrata o d'altres forces polítiques reformistes disposades i fermament resoltes a intentar una "revolució des de dalt" i d'iniciar una nova sèrie de "revolucions passives" que agafin en les masses treballadores i de classe mitjana en els països de capitalisme avançat. No obstant, el cert és que, en el present encreuament històric, no tenen la menor idea de què fer: la socialdemocràcia europea està profundament dividida, i s'ha compromès seriosament amb el suport del projecte neoliberal.

Durant tota la crisi, els governs i els bancs centrals han desenvolupat els seus papers tradicionals, en gran mesura en desacord amb els punts de

vista i receptes neoliberalis imperants. Governos de totes les denominacions no han deixat a les forces del mercat fer el seu treball de purgar el món capitalista de la càrrega dels febles, ineficients o perdedors. En totes les crisis financeres anteriors, el govern nordamericà ha rescatat els bancs i fons de pensions i altres institucions financeres nordamericanes. Ha evitat de totes totes la fallida de les principals institucions financeres, i ho ha fet a costa dels contribuents. Actualment, l'amenaça imminent d'implosió de tot el sistema monetari internacional i del sistema financer mundial és convenientment utilitzada com a excusa per a rescats de magnituds sense precedents. El perill sembla bastant real com per a justificar fins i tot les majors operacions nacionalitzadores des del final de la Segona Guerra Mundial.

És veritat: el capitalisme ha sobreviscut a crisis precedents, fins i tot a la gran crisi dels anys trenta. Però, què significa això? Potser convingui recordar que a Alemanya la gran crisi només va ser superada mitjançant el derrocament de la democràcia, la imposició del règim nazi i el canvi cap a una política econòmica nacional de "keynesianisme militar" (el deute finançava la despesa militar) en una escala cada vegada més gran. Als EUA, malgrat els esforços del New Deal, només es va superar la crisi quan els EUA van entrar a la guerra, el 1940-41, i gràcies a una economia de guerra a gran escala. No hauríem d'oblidar que les economies de les grans potències, la nordamericana en primer lloc, són economies de guerra permanent disposades i amb voluntat de traslladar els atroços costos econòmics de les guerres a diverses parts de la resta del món capitalista.

Després de la gran crisi dels anys trenta, el liberalisme va romandre mort i enterrat durant molt temps. Els ideòlegs i propagandistes del neoliberalisme han treballat dur i han esperat durant dècades —fins a les turbulències dels anys setanta— per tornar amb renovada força. La infraestructura necessària per a un esforç sostingut en la "guerra de les idees" roman encara intacta i serà utilitzada contra totes i cadascuna de les crítiques i formes d'oposició a la fe amenaçada.

Per lidiar amb la crisi de legitimació del règim actual s'ha obert la recerca de culpables i vies de sortida. De qui és la culpa del desastre? No del capitalisme com a sistema mundial, sinó de capitalistes concrets. No del sistema bancari, sinó de banquers concrets. No dels mercats financers, sinó d'especuladors concrets. No estan malament ni s'han de condemnar els hedge funds, sinó gestors concrets de hedge funds que només s'han passat una mica. S'ha pagat massa als gestors, les bonificacions eren una mica massa generoses. Les agències de crèdit han contaminat tant com

altres agències reguladores. Això és el que podem esperar: se sacrificaran caps de turc per milions, però les "elits" governants es negaran a acceptar cap responsabilitat, i òbviament no admetran ni la més petita culpa front el desastre que han creat.

I, encara més: ara no ens enfrontem a una crisi, sinó a una miríada de crisis interrelacionades. No només a una crisi dels mercats financers internacionals i del sector bancari, sinó també a una crisi mundial de sobreproducció que ha arribat ja a les principals indústries d'exportació d'alta tecnologia de l'economia capitalista mundial i arrossegarà la resta durant els pròxims mesos. Estem enmig d'una crisi ecològica mundial amb un període que cada vegada s'estreta més ràpidament (espais de cada vegada menys anys) en què hem d'emprendre accions decisives a gran escala. Ens enfrontem a una crisi mundial d'aliments estretament relacionada amb l'actual model de producció agrícola mundial i de comerç, que ha convertit alguns dels països més pobres del tercer món en importadors d'aliments i ha posat una ingent i creixent proporció de la població rural i campesina a mercè d'un grapat d'enormes complexos agroindustrials del nord i en mans d'uns quants mercats de mercaderies a futurs, també llocs al nord. Ens enfrontem a una sèrie de conflictes militars irresolts i inserits en una altra guerra mundial, la "guerra contra el terrorisme" empresa pel poder imperialista dirigent dels nostres dies. Que aquest poder estigui en declivi no serveix realment de massa consol. I per acabar, però no menys important, l'era del neoliberalisme ens ha llegat una duradora crisi de la democràcia tal i com la coneixíem. Gràcies a la política neoliberal aplicada per governs electes una i altra vegada i, ben sovint, sense l'aquiescència de la majoria de l'electorat, la democràcia política ha estat profundament desacreditada. N'hi ha prou amb esmentar un fet curiosament defugit per la ciència política oficial: el partit més gran i que creix més ràpidament en totes les democràcies parlamentàries occidentals és el partit dels "no votants". Entre els votants, la confiança general en els afers de la política oficial és permanentment baixa.

La crisi financera com a tal té un significat específic: les possibilitats de crear noves bombolles no són il·limitades; l'estratègia de superar els problemes intrínsecs del capitalisme mundial industrial per a mitjans especulatiu s'ha exhaurit. Encara que presenciem la desaparició d'un model i d'una ideologia, no estem encara en un col·lapse financer real, per la bàsica raó que estem, en el millor dels casos, enmig de la crisi. La majoria de bancs veu encongir-se els seus beneficis; no els veu desaparèixer. Només uns pocs bancs, certament molt grans, tenen pèrdues reals (de l'ordre

de milers de milions de dòlars). Els bancs estan reduint el volum de les seves activitats comercials (menys participacions, bons i valors). Ha estat en qualitat de comerciants en els mercats financers que els grans bancs han obtingut els seus beneficis durant l'última dècada. Ara estan retrets. La concentració en el sector bancari i financer segueix a un ritme sense precedents, amb el suport i accelerada per les accions estatals de rescat. El vol dels capitals està sent reorientat de la propietat immobiliària a les matèries primeres, petroli, gas i productes agrícoles i, més recentment, al deute públic. En termes econòmic-mundials, el capital és retirat dels països del tercer món i torna als EUA (per això el dòlar, malgrat la seva feblesa intrínseca com a moneda de l'economia més deficitària del món, està pujant i millorant en els darrers mesos).

El retorn de la política: el neoliberalisme i el(s) seu(s) futur(s)

Les dimensions assolides per les reiterades onades de la crisi financera mundial han fet reaccionar els governs —al principi, amb rebuig; després, en un termini vertiginosament curt, amb energumènic activisme ad hoc— front les dificultats de les grans finances. Els mercats financers han fracassat, alguns d'ells s'han enfonsat o estan a punt de fer-ho, de manera que la política ha tornat, o això sembla. Les comunitats empresarials, tal i com se les anomena, fins i tot les més poderoses comunitats financeres del món com Wall Street o la City de Londres, han recorregut immediatament als seus amics i aliats a Washington, Londres, Tokio i on sigui a la recerca d'ajut. El rescat dels bancs, com a mínim el d'aquells bancs i institucions financeres crucials per al sistema financer (no ho són, està clar, els 8500 registrats oficialment als EUA o els 8000 registrats oficialment a Europa), ha esdevingut un afer rutinari per als governs dels principals països capitalistes del món. Durant alguns mesos, els governs s'han agafat als seus dogmes de fe i s'han negat a intervenir i a recapitalitzar bancs, excepte en casos molt comptats. Ara semblen haver acceptat el seu paper d'“últim recurs” i s'han dedicat a rescatar bancs concrets i companyies asseguradores en sèries d'intents ad hoc de “resoldre” la crisi. La caiguda de Lehman Brothers va ser l'excepció, no la regla. Com a norma, els governs van rescatar bancs en caiguda i altres empreses financeres, ja subvencionant fusions i adquisicions, accelerant el procés de concentració i centralització del capital financer trontollant, ja nacionalitzant-los d'una o altra manera.

En el moment present, cap de les receptes neoliberals presentades com a panacea per a cadascuna de les xacres de l'economia mundial capitalista

tunciona. Ben al contrari, ara es obvi que les polítiques neoliberals han permès l'economia de bombolla i han agreujat seriosament les dificultats en què ens trobem. Al neoliberalisme li manquen respostes a la crisi, i els devots d'aquesta fe miraclera han perdut el temps i ens l'han fet perdre a nosaltres negant la crisi o proclamant a bombo i platerets, un cop i un altre, el seu immediat final. Com que el dogma neoliberal està desacreditat, els seus adversaris i crítics gaudeixen d'una gran oportunitat per reivindicar l'espai públic, per reviure i revigoritzar el debat públic en política econòmica, fiscal i social. No obstant, és improbable que el neoliberalisme desaparegui de la nit al dia. La ideologia neoliberal està massa ben consolidada com per a què s'esvaeixi en l'aire. Durant l'era del neoliberalisme, les societats capitalistes han canviat profundament. Milions de persones deuen feina, oportunitats i salut a l'adveniment del neoliberalisme. Milions de persones han estat educades en aquest credo; centenars de milions han passat la major part de la seva vida adolescent i adulta servint sota els ritus de la fe neoliberal, i moltes han prosperat amb ella.

La intervenció estatal mai no va desaparèixer durant l'era neoliberal; només va canviar de forma. Les intervencions estatals s'orientaven a reforçar les "lleis del mercat" i sotmetre al "mercat" els sectors de l'economia nacional i internacional que encara no estaven completament subordinats a la seva funesta lògica: l'augment de la capacitat de dominació d'alguns actors de mercat sobre altres; l'extensió de la dominació dels "mercats" al centre de l'economia pública no mercantil; l'abolició de totes les restriccions que poguessin suposar una càrrega per als propietaris de capital i els actors de mercats financers, mentre es reforçava la "disciplina de mercat" estricta sobretot el món, convertint els consumidors en deutors, els treballadors assalariats en ínfims "empresaris" i directors de la seva pròpia força de treball. Aquesta va ser la base de les intervencions estatals durant tota l'era neoliberal. Així, és la direcció, el tipus d'"intervenció" i les formes que adopta el que compta, no la freqüència o l'àmbit de les accions estatals com a tals.

Les recents sèries d'intervencions, mal plantejades i pitjor coordinades, no han modificat efectivament els patrons tradicionals del govern de classe. Encara es manté la solidaritat dins d'un classe de "germans" més aviat enemics, però que resulta la via menys costosa per al capital financer i el capital en general, perquè permet que sigui la massa de contribuents la que carregui finalment amb la factura. Els bancs centrals, en particular, han actuat conforme a un fals diagnòstic d'èpoques pretèrites, segons el qual la crisi era de "liquidesa" i no de "solvència". En més d'una dotzena de

series d'accions internacionals coordinades i conjuntes, han assumit el paper de prestamistes substitutius per als bancs, reemplaçant el segment de préstec interbancari per una mena de crèdit públic. Aquestes operacions han estat més arriscades i difícils en la mesura en què els bancs centrals, amb la Reserva Federal nordamericana al capdavant, han començat a acceptar qualsevol mena de segons tipus, fins i tot valors especulatius, derivatius i compartits, com a garanties per als seus préstecs. Tot i que diversos grans bancs i altres institucions financeres han estat ara nacionalitzats, es tracta de nacionalitzacions amb moltes reserves i que resten assetjades per la ideologia neoliberal dominant: com a sèries de mesures d'emergència temporal que transfereixen mals préstecs, pèrdues i responsabilitat l'Estat, però no la plena propietat. Propietat pública sense control públic, la pitjor forma possible de nacionalització. En la majoria dels casos, els governs interventors s'han compromès a reprivatitzar els bancs rescatats tan ràpidament com sigui possible, convertint l'ajut financer en un regal de la majoria de la població als bancs.

Cap de les intervencions s'ha concebut com a reforma radical orientada a un canvi sistèmic. El paradigma sistèmic de l'era neoliberal no ha estat encara superat, per exemple restringint el control del poder de banquers, agents de borsa i altres agències de capital financer. Tot i que polítics nordamericans, britànics, francesos i d'altres països capitalistes han nacionalitzat bancs i companyies d'assegurances, no tenen plans o idees per construir una banca i un sector creditici públics, ni poden imaginar la nacionalització dels mercats d'accions i de les borses de mercaderies a termini per posar-los sota ple control públic (potencialment democràtic). El que passa a primer pla és el vell "socialisme d'Estat", la socialització de les pèrdues i dels riscos, a costa dels qui no els han causat o no els han causat en primer lloc. En tot cas, els polítics han intentat evitar prendre qualsevol responsabilitat a llarg termini amb els mercats financers, amb el sistema de moneda i crèdit com a nucli del sistema mundial capitalista. El seu objectiu segueix sent tornar a l'estatu quo ante, restaurar el poder i la glòria del capital financer com el coneixíem. Desenes, centenars de bancs, de fons d'inversió i d'asseguradores poden fer fallida, i ho faran, però el sistema de "mercats financers lliures" serà restaurat.

El capitalisme està novament en qüestió, de manera que serà defensat a tota costa. Podem esperar un replegament gradual del neoliberalisme. El capitalisme i l'Estat fort han estat sempre aliats molt propers. Apurats, els ideòlegs neoliberals han abandonat ràpidament el mite de l'"Estat impotent" que han difós propagandísticament durant més de dues dècades, treballant

activament per soccavar els poders estatals i per reduir, de passada, l'Estat (de benestar). Però l'Estat fort només és el millor amic del capital en la mesura en què està sota control ferm del capital. No un Estat democràtic, com a mínim no en totes les circumstàncies, fins i tot si la democràcia política ha estat soccavada, mutilada i restringida de formes diverses durant l'era neoliberal. Un Estat fort, un sector públic ampli, un àmbit públic viu segueix resultant-los intimidant, una amenaça potencial, mentre la base de les institucions democràtiques i la constitució democràtica siguin intactes. D'aquí que la política neoliberal hagi intentat modificar amb tanta bravesa, i per on sigui, les constitucions democràtiques —sota la consigna d'un “nou constitucionalisme”—, buscant incrustar els dogmes neoliberals en les constitucions i convertir-los en normes inqüestionables de la vida política. Per ara, i a la vista de la derrota del projecte de constitució europea, es diria que aquesta opció se'ls ha tancat. Però encara hi ha moltes possibilitats obertes per a la defensa del capitalisme com al millor sistema econòmic possible.

Una primera, segons s'ha vist ja, passa per afirmar que les crisis venen i van, i que aquesta passarà com a les anteriors. Després de la crisi, el món seguirà sent capitalista, però millor que mai. Perquè les elits aprendran les lliçons de la crisi i del capitalisme reformat al mateix temps, o això prometen. No obstant, l'experiència històrica de diverses crisis i depressions ens diu que aquestes crisis poden durar molts anys, fins i tot dècades. El Japó va quedar paralytitzat durant més de deu anys per la gran crisi del seu sistema bancari. Com que les muntanyes de préstecs dolents són ara incomparablement més altes que les dels bancs japonesos durant el boom immobiliari de finals dels vuitanta, és molt probable que sobrevingui un llarg període d'estancament en el sector bancari internacional.

Una segona és que la regulació dels mercats sembla inevitable. Els reguladors han fracassat, algunes regulacions eren deficientes. D'aquí el clamor general en favor de més i nova regulació, fins i tot de “transparència” del mercat, cosa que només està als manuals d'economia neoclàssica. El neoliberalisme, no cal dir-ho, mai no s'ha oposat a la regulació. Només a aquella que pugui pertorbar el govern desembridat del capital i afectar la lliure mobilitat de capital a través de les fronteres. La protesta en favor de noves regulacions s'acompanya ara de llampants advertiments contra la “sobrerregulació”. Regular novament els mercats després de diverses dècades de “desregulació” és una espinosa tasca que s'hauria de deixar a les segures mans d'experts, curosament escollits. Alguns homes prudents, preferiblement economistes, regularan els mercats, crearan “transparència” i el món dels mercats acomplirà la seva funció millor que mai.

Una tercera, i potser la més efectiva, en la mesura en què, sota la inspiració dels titulars de premsa, s'ha obert la cacera de culpables concrets als qui carregar amb la responsabilitat de la crisi, és que no ha estat el capitalisme, ni tan sols “el capitalisme financer” ni el neoliberalisme, el que ha provocat l'embolic; el que passa és que alguns capitalistes, alguns executius, alguns banquers i alguns homes de negocis s'han passat de la ratlla. Ells haurien de ser condemnats i castigats, no el capitalisme com a sistema, ni tan sols la política neoliberal.

Com controlar els mercats financers

Hi ha bones raons per anar molt més enllà de les polítiques de rescat de bancs concrets i de canvis de regles del joc concretes. Com que tota l'economia se'n veu afectada, i greument danyada, com que el gruix de la població ha d'afrontar les pèrdues i riscos que uns pocs individus rics han contret, és legítim exigir que l'autoritat pública controli els mercats financers com un tot. El Banc Central Europeu i la Comisió Europea han estat nefastos, sempre a remolc del “model” del capitalisme financer nordamericà. La integració dels mercats financers a la UE era considerada únicament com a mitjà per a reduir despeses transaccionals. Un canvi radical, un veritable canvi de règim, és possible i necessari, i hauria d'assumir la forma d'una transformació democràtica, una transformació que, sotmesa a control democràtic, aplanés el camí cap a la democràcia econòmica.

En primer lloc, amb la finalitat d'assegurar les funcions bàsiques de qual-sevol sistema monetari i financer —com un sistema estable i fiable de pagaments, dipòsits i moviments monetaris i crediticis entre els agents de mercat—, els Estats europeus han d'assumir el control en els seus respectius països d'una part àmplia i rellevant en el préstec a bancs, per a crear i/o estendre un sector fort i permanent de bancs públics o semipúblics. La nacionalització de bancs és només el primer pas cap a un nou sistema financer. Nacionalitzar o, millor, europeitzar els organismes de compensació és un altre pas necessari per posar sota control públic el sistema de pagaments de la UE.

En segon lloc, s'ha de crear un nou marc regulatiu. Hi ha una mirada de pràctiques temeràries i de tot punt perniciosos que han accelerat i exacerbant les recents bombolles i cracks. La desintermediació de préstecs i el mercadeig amb els paquets de préstecs s'ha de prohibir als bancs europeus i en els mercats europeus. La concessió de crèdits per a operacions

de presa de control per palanquejament, fusions i adquisicions i inversions financeres similars ha de ser rigorosament restringida i autoritzada només sota supervisió especial. Els hedge funds no s'han de permetre per més temps a la UE, i no s'ha d'autoritzar les institucions financeres europees a invertir en ells o a treure'ls fora de l'espai de la UE. Les opcions d'accions i incentius similars per a executius per especular a curt termini s'han d'abolir, restringir-se les bonificacions i vincular-se actuacions reals (p.e., estabilitat en l'ocupació). S'ha d'acabar amb els paradisos fiscals a la UE i s'ha de prohibir a les institucions financers de la UE mantenir relacions comercials, directes o indirectes, amb ells.

En tercer lloc, s'han de reformar el sistema bancari europeu i els mercats de capital europeus. Per exemple, mitjançant l'establiment d'un registre europeu de crèdit, per començar. S'han de restringir les activitats comercials de valors i s'ha de prohibir als bancs europeus comerciar pel seu compte. Els errors més grans del marc bancari Basilea II (efectos procíclics, taxes massa baixes de reserves de capital, permissivitat en els models de risc intern) s'han de corregir. Els mercats de capital de la UE poden i han de desaccelerar-se mitjançant mesures diverses, p.e., limitació estricta dels fons d'inversió i de pensions per als bons de l'Estat a la UE, mentre que s'han de prohibir les inversions en hedge funds o en accions de fons privats, mercats de derivats, accions i divises. El nombre i la complexitat de "productes estructurats" i altres derivats i certificats han de ser substancialment restringits. Només s'han d'autoritzar en forma estandaritzada. Qualsevol transacció en el mercat no oficial s'ha de prohibir, i el comerç amb divises, accions i derivats, només autoritzar-se sota regulació i supervisió estricta. S'ha d'introduir un tipus impositiu uniforme sobre les transaccions financeres en totes les operacions del mercat financer, suficientment alt per ralentitzar i reduir les accions especulatives a curt termini; la recaptació d'aquests impostos s'ha d'assignar directament al pressupost de la UE. Les agències creditícies han d'actuar sota licència i ser rigorosament supervisades o convertides en agències públiques sense ànim de lucre finançades per aportacions de totes les institucions financeres.

S'han d'aplicar reformes similars a les institucions financeres internacionals (com l'FMI, el Banc Mundial o el Banc de Pagaments Internacionals). Les agències intermediàries d'àmbit nacional, europeu i internacional han de ser posades sota control públic i democràtic. Amb la finalitat d'evitar un sistema dominat totalment per l'Estat, s'ha d'implicar en el govern d'aquestes institucions els actors dels mercats financers, des de bancs fins als "consumidors" o clients.

Com democratitzar l'economia

La crisi de l'economia europea i mundial requereix alguna cosa més que una mera reforma del mercat financer. Requereix un canvi en tot el règim macroeconòmic, un nou règim de política monetària i fiscal. Les societats democràtiques hauran d'aprendre com governar l'economia en lloc de ser governades per "forces cegues" i per les escataïnades "lleis" d'un sistema econòmic. Per governar l'economia democràticament, hauran d'instituir la democràcia econòmica.

La idea de democràcia econòmica resulta escandalosa, fins i tot irriant, per a les ments liberals. El que està en disputa és el poder, el poder polític i econòmic dels propietaris privats front la incapacitat de les masses de classes expropiades i mancades de qualsevol propietat (o només nominalment propietàries). Pensar l'impensable —la democratització de l'economia— requereix superar la divisió radical entre economia i política, tan profundament arrelada al corrent dominant del pensament econòmic. El primer és l'àmbit de la propietat i l'acció racional, el segon és l'àmbit del poder. Segons aquest punt de vista, la democràcia és un concepte purament polític i ha de restar confinat a l'àmbit de la política. Tot i que la metàfora de la "democràcia dels mercats" sigui tan del gust dels (neo) liberals, només estan contents mentre prevalgui el suposat implícit que ha de governar els mercats (això és, els senyors dels mercats) en lloc de la democràcia. Per a un (neo)liberal, la democràcia està bé en la mesura en què sigui confinada a l'àmbit de la política, i l'àmbit de l'"economia", dels mercats i de les empreses, quedi sota el control exclusiu del dret, això és, dels actors propietaris.

La democràcia econòmica consisteix a reivindicar tant un concepte polític com una estratègia. Inevitablement, la democràcia econòmica comença en l'àmbit de la fàbrica o empresa concreta, però mai no pot aturar-se aquí. La codeterminació dels treballadors, el dret a intervenir en els afers de l'empresa a què pertanyen com a treballadors, és indispensable per a una economia democràtica en què els participants tinguin veu. En un règim de codeterminació, la direcció pot i ha de ser elegida per tots els membres de l'empresa, incloent tant els accionistes privats i/o els propietaris de capital privat com als empleats. Amb la finalitat d'establir una democràcia econòmica que traspassi els límits de la fàbrica o empresa, "foranis" com els consumidors i l'Estat han de ser inclosos i tenir veu. Encara que es "democratitzessin" totes les empreses, el "mercat" seguiria governant en tant la democratització no s'estengués fins a nivells intermitjos (les inte-

raccions entre empreses i sectors o grups empresariais) i macroeconòmic (el conjunt de l'economia regional o nacional i la interacció entre aquestes unitats econòmiques majors i l'àmbit mundial). Governar els mercats és factible i economies de mercat altament intervingudes poden ser molt exitoses, com demostren clarament els exemples recents dels pròspers "estats en vies de desenvolupament" a l'Àsia. La democràcia econòmica en l'àmbit macroeconòmic només és possible si es creen noves institucions, o si les ja existents, com els bancs centrals, són reformades a fons. Com que estem davant la perentòria necessitat d'un programa europeu d'inversions a gran escala, no només per superar la present crisi, sinó també per estabilitzar i millorar l'ocupació i la qualitat del treball, per combatre la pobresa i l'exclusió social, per possibilitar un canvi radical cap al desenvolupament sostenible, la construcció d'aquestes institucions és tan urgent com inevitable per a la realització d'esforços conjunts i coordinats a escala europea a llarg termini. La transformació democràtica dels mercats financers porta a la transformació democràtica de l'economia sencera, que al seu torn condueix, esperem, a la mateixa democràcia. Un capitalisme reformat i embridat serà molt més compatible amb la democràcia política, però que una democràcia ampliada que hagi après a governar els mercats i la macroeconomia pugui seguir suportant el capitalisme, és cosa que està encara per veure.

Àngels Martínez Castells*

Pot sobreviure la democràcia al capitalisme financer?

Una de les respostes òbvies que no poden faltar a la pregunta sobre la fallida de la cultura democràtica és la progressiva submissió de la política a l'economia en un procés pervers que ha passat de negar la intromissió de l'economia en la política fins a monopolitzar la seva substitució. En el procés s'han anat generant tensions socials i polítiques, però sobretot s'ha anat retorçant en l'explicació de la realitat en la comunicació –i la transmissió de la comunicació— fent gairebé impossible no ensopegar una i una altra vegada amb els reflexos distorsionats dels miralls deformants. Bona part del muntatge acadèmic de la tergiversació es va encarregar a l'escola de la Public Choice, guardonada amb el Premi Nobel d'Economia el 1986 en la persona d'en James Buchanan "Pel seu desenvolupament de les bases contractuals i constitucionals per a la teoria del procés de les decisions econòmiques i polítiques"

Abans d'explicar breument per què crec que no es pot oblidar l'escola d'elecció pública a l'hora de trobar culpables de la fallida econòmica i política, voldria fer una observació inicial: la reclusió de les funcions econòmiques de l'Estat a aquells aspectes "neutrals" i "irrenunciables" dels que

---

* Àngels Martínez Castells és economista i Vicepresidenta de la Fundació Pere Ardiaca. Ha estat professora de política econòmica en la Facultat de Ciències Econòmiques de la UB. Actualment, manté un bloc polític en llengua catalana: <http://angelsmcastells.nireblog.com>.

s'aliava que per les seves característiques concretes no poden explotar-se amb benefici – l'exemple més característic seria el dels fars davant la impossibilitat de cobrar peatge als vaixells que es lliuren dels esculls— amaga una hipocresia inicial. En efecte, la representació diplomàtica, l'exèrcit i els mateixos fars eren bens utilitzats en especial per una classe que comerciava, posseïa naus i drassanes i havia de defensar els seus interessos per la dissuasió o per les armes. Per tant, fins i tot quan les despeses de l'Estat es movien per sota el 10% del PIB, aquesta despesa no era neutral en relació a les classes socials.

Quan finalment es va rebre en els salons acadèmics l'Estat intervinent, el van acompanyar els títols prestats per Lord Beveridge i Lord Keynes que l'acreditaven –en finalitzar la II Guerra Mundial i malgrat la pactada divisió d'Europa – com a salvador del capitalisme. L'anomenat Estat del Benestar va ser la resposta pactada a partir d'un determinat nivell de la lluita de classes –que ja en aquells moments debassava els Estats— a llargs anys de desequilibris econòmics i polítics que podríem acordar s'inicien amb la crisi del 29, segueixen amb les altíssimes taxes d'atur dels anys trenta, les mesures de contenció de la banca i el capital financer d'en Roosevelt i el New Deal, per acabar a la II Guerra Mundial.

En tant que s'anava afermant el poder econòmic, monetari i militar dels Estats Units, a Europa – amb l'ajut del Pla Marshall i el silenci sobre l'extensió progressiva de les bases americanes-- es procedia a la implantació de les polítiques de benestar que no va tractar les dones en peu d'igualtat. El projecte beveridgià que pretén acompanyar el ciutadà “des del bressol fins a la tomba” compta amb el paper subaltern de la mare, esposa, i filla al costat del nadó i del malalt disposant per a això de subsidis, ajuts per maternitat i fills i compensacions per rescisions de contractes que apartaran definitivament moltes dones del mercat de treball o bé en situaran moltes altres en una posició inestable d'entrades i sortides dels llocs de treball remunerat amb pèrdua de drets econòmics, interrupció de la formació i pèrdua d'experiència laboral en tant que se les instal·la en una precarietat precursora de la que després es postularà per al conjunt d'assalariats i assalariades. Amb la complicitat remanent del codi napoleònic, la manera que economia i política tractaran les dones incidirà de forma clau en el mateix desenvolupament de l'economia i la democràcia de les nacions, com ha demostrat abastament amb els seus treballs l'Anne Marie Daune-Richard (1991), comparant l'evolució de França i Suècia a partir dels anys 40 fins a aquest mil·lenni, entre altres investigadores.

Malgrat això, el model de l'Estat del Benestar va esdevenir el paradigma dels Estats occidentals europeus desenvolupats. Molt poques vegades van expressar el seu desacord, tot i que la més destacada va ser la del Premi Nobel d'Economia anterior (del 1974) Friedrich August von Hayek, ja des de la dècada dels cinquanta. Els seus advertiments sobre el "risc" que la intromissió del paper econòmic de l'Estat suposava per a la llibertat --i que tan brillantment com pintorescament ens va desemascarar en Hirschmann(1995) --, van sentar les bases del nou pensament conservador. Les idees d'en Hayek van romandre latents i aparentement estèrils fins a la crisi econòmica dels setanta quan van començar a emergir les veus multiplicades --cada vegada més fortes i atrevides-- a favor de l'Estat mínim privatitzador que havia d'amputar les seves funcions econòmiques de redistribució progressiva i abandonar les transferències que asseguraven tant les rendes en els temps de crisi com la pervivència en el mercat d'una mínima Demanda solvent. Les honres fúnebres de les polítiques keynesianes es van celebrar sobre un escenari d'increments constants de la inestabilitat i de les taxes d'atur, amb un factor afegit important i nou en la història: per primera vegada en la fase ascendent del cicle econòmic els salaris no augmenten la seva participació en la distribució factorial de la renda. Aquest fet nou significa ja l'embrió explicatiu de la gravetat de la crisi que passem.

A l'estancament dels salaris s'hi unirà un fenomen social de lectura doble: la presència més gran de les dones en tots els àmbits educatius, en especial el seu fort increment en les Universitats, es traduirà lògicament en una major proporció --i visibilitat-- de les dones en la població activa, amb l'afermament i extensió dels seus drets individuals, socials i econòmics.

L'aparició de l'escola de l'"elecció pública"

La forta interrelació existent entre economia i política que des d'en K.Marx s'ha anat afirmant des de l'esquerra havia estat un concepte combatut, quan no radicalment negat, per l'economia convencional. L'economia de finals del segle XIX i principis del XX va pretendre assimilar-se a les ciències físic-químiques eliminant els judicis de valor, la qual cosa implicava amagar qualsevol vestigi de política en el funcionament dels processos de producció, distribució i consum. L'economia "científica" de finals del s/. XIX i tot el s/. XX, (l'economia que explica i justifica el capitalisme) va consagrar el doble "rifiutto" de la política i de totes les activitats no mercantilitzades malgrat el seu indubtable influència sobre la qualitat de la democràcia

I la mateixa subsistència humana, i es va centrar en el comportament d'un agent del mercat actiu i eficaç: l'"homo economicus" més tard serà rebatejat com a "home de Davos" per la Lourdes Beneria (2006).

De manera soterrada, la política s'havia anat obrint pas amb l'establiment de l'anomenat Estat del Benestar Keynesià, i va assolir el primer pla amb l'escola de l'"elecció pública". El neoliberalisme d'inspiració hayekiana va trobar en l'àmbit específic de la política econòmica la valuosa companyia de Buchanan i els seus seguidors que van projectar l'"homo economicus" a l'escenari polític en el doble i contradictori paper de votant miop amb memòria de peix i en el d'expert futuròleg que sap anticipar-se a les polítiques i neutralitzar-les, amb el que les fa inútils. Per tant, prefereix que l'Estat sigui el més reduït possible i pagar menys impostos arriscant la seva capacitat de consum futur per consum present. Ni li preocupen el mediambient, ni les externalitats. Així, el pensament únic de la teoria econòmica es va fer acompanyar del pensament únic per a l'"única" política econòmica possible i l'"únic" procediment adequat per a la formació d'aquestes polítiques, per a les recomanacions que d'aquestes s'havien de derivar, i per a l'anàlisi i la valoració dels seus efectes, preservant en totes i cadascuna de les fases i en l'elecció dels actors la invisibilitat de gènere i de classe.

Transmutat en agent de la democràcia, la Public Choice suposa que "el votant" escull els programes polítics que li assegurin creixement de la renda, més ocupació i menor inflació, tot i que quan s'hagi franquejat el mur dels noranta trobarà en la política propostes d'un món en el que li costarà més reconèixer-se ja que li proposaran la reducció del Dèficit Públic, la inflació i els tipus d'interès, junt amb l'atractiva proposta d'estabilitat tipus de canvi (Tractat de Maastricht (1992) dixit.), és a dir, de donar a elegir cada quatre anys entre propostes econòmiques que responen en bona mesura a les necessitats econòmiques de les persones, se'l canvia a un escenari polític en què el que importa és que voti als partits que millor poden defensar els interessos concrets —gairebé diríem que els mecanismes precisos— que permetran l'acumulació pura i dura del capital, sense donar-los ni tan sols maquillatge humà.

Així es produeix un allunyament doble i exprés de l'economia i la política que ha corregut paral·lel a dos processos històrics antagònics que generen enormes tensions entre si i que podríem resumir en, per una part,

-Progressiu deteriorament d'un model alternatiu basat en la desapareguda URSS i el seu joc d'equilibris geoestratègics;

- Consens de Washington i compromís de les principals administracions en el poder (de fet o en potència) amb el programa neoliberal;
- Desenvolupament de les liberalitzacions per als grups oligopolítics que han acabat per provocar (juntament amb la pèrdua de poder adquisitiu de la classe obrera dels països desenvolupats) la crisi econòmica actual.
- Deteriorament progressiu del concepte i tractament econòmic i polític dels “bens públics”.

I per altra banda:

- el desenvolupament històric i controvertit dels drets de ciutadania a més persones que accedeixen als drets civils, polítics, socials i econòmics i que finalment entren ja en els drets de quarta generació (en concret, la participació activa en la política) i que representen tensions insostenibles en la mesura en què desafien els decorats de la democràcia representativa, ja que la participació trenca el joc del monopoli dels polítics “que venen programes per vots” com ja havia anticipat en Schumpeter i repeteix amb desimboltura l’escola de la Public Choice.

L’allunyament (l’alienació) de les necessitats dels oligopolis econòmics i financers esdevinguts programes polítics obliga les persones a travessar un embull de conceptes que els són completament aliens per a acarar-los amb les seves necessitats reals, ja que ara el creixement de l’ocupació o de les rendes resultarà ser un producte derivat, secundari i incert de l’imprescindible acompliment dels nous “resultats-necessitats” que s’imposen des de les Presidències i les Direccions Generals de les grans empreses als polítics democràticament elegits sense cap rubor: des de la Sala de Juntes de la gran corporació, la pèrdua de poder adquisitiu dels salaris, la precarietat en l’ocupació, la ruleta de l’atur, es presenten a més com una mena de terra promesa per a què l’economia no s’enfonsi i a la que s’arribarà després de travessar l’àrid desert dels requeriments de la moneda única, o de les exigències del Fons Monetari Internacional, o de satisfer els atracaments a mà armada dels grans bancs i les empreses més importants de cada sector. Tot això implica postergar i sacrificar les necessitats reals de la immensa majoria de la població.

Així, finalment, si els votants de l’elecció pública desperten del somni del pensament únic i s’organitzen com a ciutadania per a defensar els seus interessos, es troben de fet amb la deslegitimació de les seves necessitats ja que qualsevol petició o reivindicació de normalitat democràtica –una

disminució del rebut de l'aigua, reducció de la jornada laboral, increments de salaris, la gratuïtat de les medecines o un bon servei públic d'atenció i prevenció de la salut, per exemple— atempten contra la lògica de les necessitats neoliberals establertes en el sentit que —segons s'al·lega— tindrien conseqüències inflacionàries, o incrementarien el dèficit del Sector Públic, o ambdues coses a la vegada. amb el segon esquema hem arribat per tant al desencontre total entre les necessitats reals, bàsiques, de les persones, i les necessitats del neoliberalisme.

En els casos més extrems, també el capitalisme ha arribat a declarar les necessitats existents com no existents en una nova forma de dictadura sobre les necessitats. En la seva forma manipuladora més refinada (Heller, 1985) el sistema reconeix les necessitats existents però no permet la producció de formes alternatives de vida, acabant per incrementar la neurosi i la violència en la societat. I, tot i així, l'esquema segueix dient-nos que els polítics esperen aconseguir bona nota dels grans grups econòmics, i que els votants cada vegada menys ciutadans els mantinguin en el poder. En cas contrari, es donarà llum verda a l'oposició que, en l'esquema d'aquest treball, mai no podrà representar una alternativa real, sinó una mera alternança (com a mínim en el que a política econòmica es refereix).

10 de desembre del 2008
60è aniversari de la Declaració Universal dels Drets Humans

**Una sortida democràtica de la crisi:
refundar i radicalitzar
la cultura democràtica**

Florence Gauthier*

Quines són les bases per a una nova constitució europea? És el que es vol dur a terme a França a finals del 2008

Violacions a la sobirania popular al món

Que siguem immersos en una època marcada per les repetides violacions de la sobirania dels pobles, a escala mundial, és un fet patent des de ja fa uns decennis. Les formes són diverses, interrupcions del procés electoral com a Algèria, menyspreu al resultat de les eleccions com a Birmània, el farciment de les urnes com als Estats Units per a l'elecció d'en Bush II, i tantes altres.

Europa es troba en la mateixa situació amb el rebuig a tenir en compte els resultats dels referèndums a favor del NO! al Tractat constitucional europeu per part d'Holanda i França, després del rebuig irlandès al Tractat anomenat de Lisboa. Aquestes violacions a la llibertat d'expressió de la sobirania popular tenen un nom en política: cop d'Estat. A França, aquest cop d'Estat ha estat realitzat pel govern establert, i no és perquè aquest govern hagués estat elegit, abans de prendre aquesta opció, que només n'és un cas.

---

* *Florence Gauthier, profesora de historia de la Revolución francesa en la Universidad parisina de Jussieux, es miembro del Consejo Editorial de SIN PERMISO.*

No obstant, cap corrent polític no ha gosat anomenar els seus actes pel seu nom, cosa que ens priva de l'anàlisi precisa de la situació en què ens trobem i la possibilitat de dubtar de la legitimitat del govern.

La crisi d'Europa i la situació política a França

Pel que fa a la situació a França, ens trobem que la consciència social, de la part de l'esquerra o de l'"esquerra de l'esquerra", està enfosquida per l'absència d'interès tant de les institucions com de la constitució. Les raons d'aquesta absència d'interès són complexes, però semblen també "tradicionals" en les herències anarco-sindicalistes i d'alguns corrents marxistes, que consideren el dret i les institucions com un afer "de burgesos".

Les coses estan per tant en procés de canviar des de fa uns anys i en particular des de la campanya del 2005, sobre la qüestió del Tractat constitucional europeu, que ha posat en mans de molta gent un projecte de constitució clarament despòtic.

Ha estat a partir d'aquesta redescoberta que la idea d'una nova constitució per a França ha fet el seu camí sota la forma d'una campanya en favor d'una assemblea constituent elegida democràticament, que s'encarregaria de donar forma a una nova república democràtica i social. Aquesta campanya serà l'ocasió per obrir nous debats en la societat i restablir amb el coneixement de les teories polítiques, constitucions, institucions i del dret i donar forma a un programa econòmic i social coherent.

La victòria del No! al Tractat constitucional europeu, seguit d'un doble menyspreu del govern francès i de les institucions europees per reconèixer-la, han contribuït a fer prendre consciència que les institucions europees i la Constitució francesa actual eren, totes dues, de naturalesa clarament antidemocràtica.

No obstant, la campanya electoral per a l'elecció de la presidència de la República el 2007 no ha estat malauradament el moment d'un avenç per a aquests inicis de presa de consciència. S'han pogut veure, efectivament, les diverses tendències d'esquerra com de "l'esquerra de l'esquerra" llençar-se, amb els caps cots, a la campanya presidencial a la recerca d'una candidatura a la presidència de la República, en l'àmbit de la Constitució actual. És justament la trampa d'aquesta Constitució: reproduir el sistema presidencial! Ara bé, aquest sistema és eminentment despòtic.

La Constitució francesa actual reserva a la funció presidencial el ser elegida per sufragi universal directe. La presidència concentra a les seves mans l'exercici dels poders públics que el poble així li ha delegat per una durada determinada.

És la funció presidencial la que forma el govern i escull els ministres. Són els ministres els que fan les propostes de llei a la cambra dels diputats. La cambra dels diputats no té la iniciativa de les lleis i és doblada per un Senat que pot oposar-se a les seves decisions.

El poder executiu és tot-poderós i s'imposa al legislatiu, la qual cosa caracteritza els règims despòtics o autoritaris. Afegim-hi que determinades prerrogatives de la presidència de la República li confereixen un poder decisiu absolut pel que fa al que s'anomena la política exterior. Nombrosos exemples d'afers greus, que s'han filtrat sense que se'n fes la llum de manera legal, han donat a conèixer recentment que el poder de la presidència s'exerceix de manera secreta i que no està obligat a retre comptes. I nosaltres, el poble, sobirà sobre el paper, hem entès que estem desposseïts de la nostra sobirania i que estem sense drets i sense poder.

És la raó per la qual és un error la recerca de la "bona" candidatura a una presidència de la República de la qual la naturalesa n'és forçosament dolenta i que caldria començar, des d'aquest període d'eleccions presidencials, a llençar la campanya en favor d'una assemblea constituent. Ha estat, doncs, una oportunitat fallida.

Cal posar-se a treballar en una anàlisi per comprendre com les institucions ens ofeguen. La Constitució francesa actual està combinada amb el Tractat de Lisboa i amb les comminacions dels organismes internacionals, que el capitalisme financer ha aconseguit imposar-se com l'Organització mundial del comerç, el Fons monetari internacional i altres instruments de tortura dels pobles, en què dos estan presidint per membres del Partit Socialista Francès, la qual cosa mostra clarament l'estat de corrupció d'una part de l'esquerra francesa.

El llenguatge del despotisme de la mundialització

Totes aquestes instàncies tenen un punt en comú: el seu rebuig a la solidaritat popular i un poder legislatiu suprem. La sobirania popular no és per a elles un principi d'origen constituent, sinó un obstacle batejat amb un mot nou, que ha de sembrar la confusió en els esperits i el descrèdit sobre

el tema: "sobiranisme". Aquests mots nous, "sobiranisme", "sobiranistes", combinats amb aquest "Estat-nació", de "jurisdicció real", de "subsidiarietat", de "populisme", etc..., tots aquests mots inventats, per parlar en el llenguatge de la mundialització, es retroben a tots els idiomes d'aquestes instàncies, com la dels media i que demostren de fet que ha esdevingut el llenguatge del conformisme i de la ideologia dominant.

Hem de trencar amb aquest llenguatge despòtic que, ho sabem bé, fabrica les baules d'una cadena conceptual, que té per funció l'impedir pensar, i reprendre la iniciativa sobre el terreny intel·lectual, conceptual i per tant lingüístic, és a dir de les idees i dels mots.

La qüestió central de la política és, en el fons, la de la decisió

La nova gran ofensiva del capitalisme que va començar als anys 70, tot destruint a poc a poc els sistemes dels drets socials i dels serveis públics, de nacionalitzacions d'alguns dels grans mitjans de producció i de formes de control del capital financer, ens condueix, un cop més, a una catàstrofe.

A l'economia política imperial que destrueix la humanitat i la natura, és temps de respondre-hi per l'elaboració "d'una economia política dels pobles". Ja que, finalment, qui pren la decisió final en política i exerceix el poder suprem? No hi ha massa respostes a aquesta pregunta, ja ho sabem, n'hi ha tres: és una sola persona la que pren la decisió i això s'anomena monarquia; és un grup o una classe o un partit, i això s'anomena oligarquia; és el poble sencer i això s'anomena una democràcia. Hi pot haver combinacions múltiples de les tres formes de govern i la constitució francesa actual, per exemple, és una barreja de monarquia electa presidencial, de democràcia en el principi del sufragi universal i, finalment, l'aristocràcia en l'existència d'una classe política distribuïda en dos partits polítics principals, que es reparteixen els escons dels elegits i els llocs de l'administració.

Si volem viure en una república democràtica i social, caldrà retornar el seu poder de decisió a la sobirania popular que és l'única responsable concebible en aquest moment, i respectar el principi escollit. Ara bé, el principi de sobirania popular està enfosquit actualment per la violenta ofensiva que els defensors d'un federalisme europeu han dut a terme en les darreres dècades, i que amaga el seu rebuig de la democràcia tot utilitzant el terme pejoratiu de "sobiranisme". Aquest desprestigi s'insereix sobre un altre: la concepció mateixa del poble ha esdevingut subreptíciament racis-

ta o etnicista i ha aduiterat la dels drets dels pobles. El terme "nació" ha pres el significat de "nacionalisme" en un sentit gairebé racista, que remet a una història molt específica. Les seves hàbils interferències devaluen el principi de sobirania popular cap a una cosa fosca, com si ser sobirà per part d'un poble hagués esdevingut, de sobte, un crim!

L'esperança en la creació molt recent del Partit de l'Esquerra

Se'ns plantegen moltes altres qüestions que no és possible abordar aquí, i recordem per acabar que la conjugació de l'elecció d'en Sarkozy, de la crisi política europea i de la crisi financera, sembla haver accelerat una presa de consciència saludable. Efectivament, diferents sectors de l'esquerra francesa convergeixen cap aquest nou Partit de l'esquerra conformat per l'iniciativa de dos corrents que van tenir el valor de deixar el partit Socialista el 7 de novembre passat, per "no resignar-se a ser tan sols una presència testimonial i passar a l'acció política democràtica per construir una república social", han afirmat.

Una immensa esperança acaba de prendre forma, però tot està per fer.

La victòria del No! al tractat constitucional europeu és un punt de partida significatiu. Invita a pensar les formes concretes de sortida d'una Europa en fallida i preparar noves aliances, i també probablement el pas de la moneda única a una moneda comú. Cal rebutjar qualsevol "jurisdicció" europea, o d'una altra banda, i reconstruir repúbliques democràtiques i socials, repensar les formes de nacionalitzacions futures que s'imposaran. I ho sabem, aquests aspectes són tan carregosos que han esdevingut urgents en les societats destruïdes per l'escalada implacable de l'atur, de la misèria i la desesperança.

Gustavo Búster*

Una sortida democràtica i socialista a la crisi

Des de començaments dels anys 70 el capitalisme ha viscut una fase marcada per una caiguda contínua de la taxa de benefici del capital. Des d'aleshores fins ara ha perdut gairebé un 25 % de la seva taxa de beneficis i ha respost a aquesta caiguda amb una ofensiva sense precedents, això que anomenem neoliberalisme. En els anys 80 i 90 les polítiques neoliberals van reestructurar el conjunt de l'economia mundial i les economies nacionals per fer front a aquesta caiguda de la taxa de beneficis amb transferències de renda molt significatives dels sectors assalariats als sectors del capital i el predomini dels sectors financers sobre l'economia productiva.

Aquest transvassament brutal de riquesa des dels assalariats als nous senyors de la producció és, d'alguna manera, un procés llarg, un procés de resistències, i un procés que ha acabat provocant, primer, la crisi financera i, després, la crisi econòmica que avui vivim. La resposta a aquesta crisi que actualment viu el capital internacional ha estat accelerar encara més la transferència de fons públics cap als propietaris del capital. En concret, des de l'estiu del 2008, als Estats Units 700 mil milions de dòlars –l'equivalent al 1,5 del PIB- i a Europa 200.000 –un altre 1,5 del PIB europeu- i ens

---

*Gustavo Búster és l'heterònim d'un analista madrileny, membre del Consell Editorial de SIN PERMISO.

prometen majores transferències de diners públics cap als grans grups monopolistes, que han estat en definitiva els causants de la crisi financera per la seva avidesa, per la seva recerca de beneficis front a les necessitats de consum de la població. En Paul Krugman ja ha avisat que després d'aquests 700.000 milions de dòlars en caldran uns altres tants i potser després encara més.

Al que estem assistint avui en nom de les polítiques d'intervenció contra la crisi és a un "neoliberalisme de xoc". Fins ara hem tingut un neoliberalisme de bonança i ara ens enfrontem a un neoliberalisme de xoc que promet fer en terminis de 6 mesos, 1 any o 1 any i mig el que va intentar fer abans en dues dècades. Aquesta urgència és també un factor important que cal tenir en compte.

Cal tenir en compte que el consum ha crescut als Estats Units malgrat que s'han mantingut els salaris. A Europa els salaris han baixat i s'ha mantingut el consum. En definitiva, malgrat aquesta diferència a un i un altre costat de l'Atlàntic, és que s'ha produït un endeutament massiu de la classe obrera fins on ha estat possible per poder permetre els nivells de consum i el manteniment del sistema sense provocar una crisi de sobreproducció. Aquesta qüestió és essencial en el tractament de la crisi, com veurem.

També, s'han sincronitzat globalment les crisis de les economies regionals i nacionals molt més que en el 73-74 o en les crisis posteriors. En Michael R. Kratke ho ha explicat aquest matí amb tot detall. Però ara tenim dues qüestions importants: la Xina, que és la fàbrica més gran del planeta, està començant a experimentar una crisi capitalista- la primera gran crisi capitalista d'un país que no ha estat capitalista fins mitjan anys 80-, que, per les seves proporcions, conseqüències internacionals i falta de xarxes socials, seria brutal. La Xina és el major acumulador de bons del tresor i d'actius financers nordeamericans ara mateix, el major productor, el que compta amb una classe obrera industrial més nombrosa.

I a l'Índia passa tres quarts del mateix. La sincronització introdueix també un altre element sobre el que hi havia alguns debats a començament d'aquest segle, i és que hi torna a haver una situació de competència interimperialista per al control dels mercats. Ens han acostumat a viure durant un període molt llarg, 30 anys, d'hegemonia neoliberal en el que l'hegemonia nordamericana podia permetre parlar d'una certa coordinació i subordinació d'interessos dels capitals, una mena de visió "super-imperialista" com la de Kaustky, capaç de funcionar jerarquitzat pels Estats Units. S'ha

acabat. El que tenim davant es una agudització de la competència imperialista en els mercats, en els controls territorials, en l'expansió de la seva projecció militar. I aquest és l'escenari en el que es desenvoluparà aquesta crisi.

Quines polítiques, quina reacció davant la crisi, han tingut els capitalistes? Primer, escriure tres planes. El pla Paulson per destinar 700 mil milions de dòlars als bancs nordamericans en fallida té tres planes. El dia que nosaltres siguem capaços d'escriure tres planes per sortir de la crisi, haurem aconseguit tenir aquest sentit comú que té ara en aquest moment el capitalisme nordamericà. I aquestes tres planes es podrien titular "Un fantasma recorre el món: el neoliberalisme de xoc".

Van ser rebutjades i això demostra la correlació de forces, també als Estats Units. En McCain va ser derrotat amb un programa que no acceptava el neoliberalisme de xoc de Paulson. El programa de l'Obama suposa un tipus de keynesianisme, amb matisos, que tampoc encaixa en les tres planes d'en Paulson.

Quants diners s'han injectat fins ara en l'economia nordamericana? Encara no els 700 mil milions de dòlars, però s'ha injectat ja una quantitat equivalent del pla Marshal, (que van ser 17 mil milions). En termes comparatius, això suposa uns 200.000 milions de dòlars, que és el que ha fet la Unió Europea. Ahir es van prometre 200 mil dòlars a injectar en la seva economia. Què vol dir "injectar", aquesta metàfora mèdica? Vol dir que se socialitzaran les pèrdues dels bancs, compraran actius tòxics i bancs en fallida per evitar la gangrena en el conjunt del sistema financer.

És important recordar la naturalesa d'una crisi capitalista. Una crisi capitalista no és una malaltia del capitalisme, sinó el mecanisme endogen d'autoregulació del sistema per sanear-se i tornar a tenir una fase d'expansió. Quantes més mesures es prenen per contrarrestar els errors de decisió d'inversió dels capitalistes en la producció, que provoquen cíclicament la caiguda de la taxa de guanys, quanta més medicina se li dona per evitar el desenvolupament lògic de la crisi, més s'allarga la crisi, més inefectives són les noves mesures anticícliques per intentar mantenir la taxa de beneficis i més s'amplia l'onda expansiva de la crisi. Això no ho diem només els marxistes, això ho diu un economista keynesià com en Hyman P. Minsky, que va avisar des de finals dels anys 70 que les contínues operacions de salvament de les crisis que provocava la financiarització de l'economia capitalista serien incapaces de superar les causes endògenes que

ies provocaven i que en condonar i ajornar els seus efectes, tornarien a produir un nou cicle de financiarització més agut. S'ajorna així l'inevitable, agravant la pròpia crisi.

No es pot sortir d'una crisi produïda per factors interns del capitalisme amb mesures endògenes del mateix capitalisme. El capitalisme ha sortit d'aquestes crisis canviant substancialment la correlació de forces al seu favor, creant una nova situació en la que podia augmentar l'explotació dels treballadors, en la que podia iniciar un nou cicle d'acumulació del capital amb noves tecnologies i amb un nou model productiu. I això és justament el que no es produeix quan un injecta capital de forma massiva per mantenir un sistema productiu ja en crisi i esgotat.

Què han fet per la seva part els governs europeus? Seguir i copiar les mesures proposades als EUA. Ja ho hem vist: Si els americans injecten 1,5% del PIB, per part europea es fa el mateix. Si els americans posen un altre 1,5 del PIB, a Europa es posarà un altre igual. Per què? Perquè la pròpia competència interempresarial no permet assegurar les taxes de benefici i la competència de les empreses europees front les empreses nordamericanes sense que també se sincronitzi, es reproduïxi i es multipliquin les pròpies ajudes al capital. Com ja va avisar en Keynes, s'ajornen i amplien així les crisis fiscals.

Durant la Guerra Freda, la "coexistència pacífica" portava implícita una carrera d'armaments entre blocs. Ara estem presenciant una carrera de finançament en la que competeixen les economies dels blocs regionals del capitalisme. I aquesta carrera té com a límit la flexibilitat dels sistemes fiscals. A través del sistema fiscal i dels pressupostos s'exerceix una pressió directa sobre la lluita de classes per poder incidir en la crisi.

Què fa en Zapatero fins ara? Seguir aquest model de conducta. Si als Estats Units són 300 dòlars d'ajuts de retalls fiscals, aquí són 400 euros, quan l'Euro es canviava a 1,6 dòlars. Però aquest programa inicial d'intervenció té com a objectiu mantenir el consum de les classes mitjanes. Darrera d'aquesta decisió hi ha el convenciment que els assalariats han esgotat la seva capacitat de mantenir el seu consum de bens durables. El programa no ha durat massa, s'han menjat el superàvit fiscal de l'any 2007-2008, en 3 mesos, i no ha servit per a res.

La segona mesura és l'ajut per pagar les hipoteques als aturats, bàsicament una moratòria de 2 anys. Si la crisi dura més de dos anys, què

passara? Aquesta és l'advertència protètica d'en Minsky. Si no es resol el problema central de com es descapitalitzen els capitals ficticis, com es torna a una economia real bàsicament, a una comptabilitat d'una economia real, per a què serveix augmentar el deute, ajornant-lo?

El senyal fonamental del fracàs d'aquestes contínues injeccions de capital per salvar el sistema és la inflació. I l'actitud racional del Banc Central Europeu és dir-nos a tots, quan no baixen els tipus d'interès, que desconfien de les mesures que estan adoptant els ministres d'economia europeus. El que en Trichet ens diu quan no baixen els tipus d'interès és que no creu que aquests 200 mil milions de dòlars, aquest 1,5 % del PIB que cada 6 mesos s'ha d'injectar en l'economia, vagi a servir per superar la crisi. I com que tem que la conseqüència colateral sigui la inflació, ell no baixa els tipus d'interès. Aquesta és la lectura de la política del Banc Central Europeu i el perquè, d'alguna forma, representa un cert tipus d'inconsciència del capital sobre les seves pròpies limitacions.

Què és el que podem fer des de l'esquerra? Quin tipus de qüestions podem plantejar? Crec que el primer és comprendre que les causes de les crisis del capitalisme són endògenes, però les sortides de les crisis són exògenes. És la intervenció des de fora de l'economia el que permet que aquesta crisi es resolgui en un sentit o un altre, perquè les crisis tenen disjuntives. No estan predeterminades, no responen a lleis naturals ni a mans invisibles. Responen a correlacions de forces producte de la lluita social. I aquesta qüestió essencial és la primera que hem de fer comprendre el conjunt de la classe treballadora, el conjunt de l'esquerra: que hi ha una batalla a fer, que no s'ha de resignar, especialment al començament de la crisi.

Quins són els límits del keynesianisme d'esquerres que se'ns proposen? Com va dir en Keynes, que d'aquí a 100 anys tots calbs. Aquests són els límits. Són mesures que tenen efectes tàctics. Són mesures que a nivell estratègic estan condemnades al fracàs perquè- com ens van avisar en Kalecki i en Minsky- les mesures de reactivació del sector privat a través d'injeccions de diners públics se'ls emporta la pròpia crisi i el seu efecte és guanyar temps mentre es decideixen els canvis de forces substancials.

Vol dir això que no hem de donar suport a mesures keynesianes d'esquerres? Estaríem bojós. Perquè el nostre sentit comú d'esquerra és defensar la nostra classe, és col·locar-nos en la situació de defensa dels treballadors i treballadores corrents i normals. És, primer, mantenir el seu nivell

de consu, centrar-nos en els temes del salari, el salari mínim interprofesional, exigint que creixi immediatament fins als 800 o 1000 euros com en la resta de la zona euro, per aguantar i augmentar el nivell de consum de les classes treballadores.

No hem de permetre que hi hagi una caiguda del salari ni que el mercat de treball es divideixi encara més en sectors, separant les dones, els joves o els immigrants dels treballadors amb convenis col·lectius amb els que ja tenen grans diferències salarials i de precarietat. Hi ha una enorme diferència ara mateix a Espanya entre els treballadors amb convenis col·lectius i els treballadors sense convenis col·lectius. I és una tasca primordial lluitar pel salari, lluitar per la igualtat del salari per a tots, augmentant la capacitat de negociació col·lectiva dels treballadors, sindicalitzant els treballadors immigrants, reunificant la classe obrera en el nivell més elemental de la lluita social que són els salaris a les empreses.

Hi ha una segona qüestió bàsica que és augmentar la despesa social. A Espanya s'ha acumulat una diferència del 30% amb la mitjana de la despesa social de la UE de la zona euro. No estem demanant una despesa social socialista; no estem demanant una redistribució massiva. L'únic que estem dient és que per augmentar la productivitat dels treballadors espanyols en relació amb la productivitat mitjana de la zona euro, cal augmentar la despesa social. I aquesta qüestió de la despesa social va unida al desenvolupament de l'estat del benestar i implica batalles molt concretes. Implica una batalla amb l'Església catòlica, que és la principal beneficiària de la major part dels sistemes assistencials i que bloqueja sistemàticament el desenvolupament d'un Estat social. Suposa un augment de la capacitat del finançament de les autonomies, perquè el 60 % de la despesa social està a les autonomies. El que no es pot fer és traslladar i crear un problema de finançament autonòmic, que és el finançament de la despesa social i dels municipis a partir d'un Estat central que utilitza la descentralització i la qüestió nacional del nostre Estat per crear polítiques d'ajustament disfressades. Aquesta és una altra raó per la que hem d'unir la lluita per la laïcització de l'estat i per la seva plena federalització a la defensa decidida de la despesa social.

Hem d'assegurar el dret de propietat del principal element de consum i estalvi de les famílies treballadores, que són les llars. Podem regular la gestió de les hipoteques. Per què hem de fer transferències de capital als bancs i no als salaris amb hipoteques? Si el problema és avui que les hipoteques esdevenen actius tòxics, per què no assegurem les hipoteques?

NO la gestió de les hipoteques tòxiques pels bancs per garantir els seus beneficis. Proposem que els sindicats, que els treballadors, que l'Estat, actuïn assegurant el capital que representen les hipoteques i les cases dels treballadors. Adoptem com a objectiu augmentar la despesa social en el seu conjunt. Perquè augmentant la despesa social, augmentem el consum, augmentem la capacitat d'anar sortint de la crisi a través d'enfortir l'economia productiva i no la de financiarització.

Un altre element fonamental és la capacitat d'iniciativa pressupostària. Un estat com l'espanyol que gestiona el 40% del PIB a través del seu sistema fiscal, té en els pressupostos un terreny de debat polític insubstituïble. Primer, per què el 41% o el 47%? La posició d'en Miguel Ángel Fernández Ordóñez, president del Banco de España, és a dir: "Millor només el 40% perquè així creem més mercat per al finançament privat dels bancs". Gran part de la banca espanyola s'autofinancia gràcies a aquesta diferència que no passa a través del sistema fiscal espanyol. Però la mesura a la zona euro és del 49%, la qual cosa els atorga una major capacitat de decisió pressupostària en les seves economies. Per què tenim la taxa més baixa de pressió fiscal d'Europa a excepció de Grècia i Portugal? És un altre element essencial. Sortir de la crisi és augmentar la pressió fiscal i assegurar-nos de tenir polítiques que redistribueixin aquests diners bé a sectors productius, bé a I+D per reformar el model productiu, bé directament per augmentar la despesa social. La lluita pel pressupost és central i malgrat això el Congrés aprovarà uns pressupostos del 2009 que són increïbles en les seves previsions macroeconòmiques, que tothom ha vist que no serveix per a res, que no té res a veure amb l'escenari de la crisi – Malgrat la Llei d'Estabilitat pressupostària votada a la primavera, ja ens avisen que tindrem un dèficit públic del 3 % del PIB per a l'any 2009. Aquesta petita diferència, que és un salt al buit, en el paper no es palesa, no hi ha cap discussió pel 3% de deute públic del PIB. Aquest és un terreny fonamental en el que l'esquerra hauria d'intervenir des del parlament, des de les autonomies, des dels ajuntaments, demanant el tancament de les negociacions per al finançament autonòmic i una nova llei de finançament municipal real i directa.

Per què no establím una taxa regulada per llei que condicioni el suport a la inversió productiva des de l'Estat amb la creació de treball? Si la taxa normal d'un pla keynesià ve a ser 14 llocs per cada unitat d'inversió, per què no podem fer plans que pugin a 15, 16 o 20? Per què no podem orientar el tipus de desenvolupament d'infraestructures que necessitem, ara que s'acaben els ajuts de la UE que servien de catalitzadors i tornar a

dedicar el pressupost cap a renovació d'infraestructures lligada a la creació de plans de treball? Tot això són elements pràctics d'una resposta de l'esquerra a la crisi.

La regulació de les Caixes. Teòricament una part molt important del sistema financer espanyol és autònoma del mercat, perquè són entitats sense ànim de lucre. Tenim una possibilitat de regulació sobre les Caixes d'Estalvi que pot ser decisiva. Les Caixes han esdevingut les grans inversores en el sector immobiliari i en el sector energètic. A Madrid, el deute de la Comunidad, del Ayuntamiento de Madrid, que juntes suposen 16.000 milions d'€, està finançada en un 60% per Caja Madrid. Qualsevol batalla per recuperar per a l'esquerra Madrid i la seva Comunidad, han de partir del control de Caja Madrid -que teòricament no és un banc, és una caixa sense ànim de lucre- que finança el 60 % de tot el deute.

Els sindicats són la peça clau de la classe obrera i ho han estat des de l'aparició del moviment obrer. Tot el que debiliti la unitat dels sindicats, tot el que limiti la capacitat d'acció sindical, de negociació col·lectiva, de treball a les empreses, ha de ser resistit a fons. És una batalla central.

S'ha d'augmentar la taxa de sindicalització, la taxa de representació i de capacitat de negociació i necessitem victòries sindicals petites, mitjanes. Necessitem tornar a fer una acumulació de forces a través de petits èxits, que els sindicats tornin a ser útils per augmentar el nivell de consum de la classe obrera, la defensa dels seus drets laborals i la lluita pel lloc de treball. Perquè una de les característiques més importants del neoliberalisme dels últims anys és que quan s'estava arribant a la plena ocupació no s'estaven produint lluites reivindicatives pels salaris.

Els economistes del Banc Central Europeu, quan estudien la situació a Alemanya, a França, a Espanya dels últims anys, properes a la plena ocupació, assenyalen l'anomalia històrica d'una falta de pressió salarial. I això no és un problema estructural, és un problema cultural, de tornar a construir corrents d'esquerra en els sindicats, de tornar a plantejar agendes de mobilització unitàries. El pròxim congrés de CCOO serà decisiu en aquest sentit.

Per acabar, si una crisi és exògena, necessita un projecte polític per intervenir en la crisi. L'esquerra no pot intervenir solament des dels sindicats, per molt importants que siguin. Ha de construir un pla alternatiu per sortir de la crisi, no tàcticament sinó d'un punt de vista estratègic, que és el que aquí s'ha anomenat una sortida democràtica a la crisi. Jo prefereixo tornar

a la vella denominació d'una sortida socialista a la crisi. Que inherentment haurà de ser democràtic.

És essencial, debatre idees i fer un programa de sortida a la crisi clar, que impliqui l'enfortiment del consum, el manteniment dels llocs de treball, de la capacitat de decisió i control sobre les institucions democràtiques. S'ha de fer pressió des de l'esquerra sobre el govern socialdemòcrata, sobre el PSOE, sense sectarismes, empenyent la correlació de forces cap a l'esquerra. Qualsevol canvi en la correlació de forces suposa recuperar la unitat dels treballadors trencada per les polítiques neoliberals, recuperar la unitat amb sectors de la petita burgesia i això s'ha de fer sistemàticament pressionant el conjunt de la classe des de l'esquerra i amb polítiques d'unitat d'acció.

Qualsevol política que divideixi el conjunt de la classe en termes de radicalisme per una banda o de concessions per una altra, són polítiques que aniran en contra d'una sortida progressista de la crisi, d'una sortida socialista. I, al final, totes les crisis, per tenir un sentit positiu, han de tocar l'element central, la propietat del capital. sense tocar aquest punt, la crisi només serveix per regenerar una nova etapa del capitalisme, en un nivell més alt. No hi ha capitalismes agònics, no hi ha capitalismes descendents en el sentit degeneratiu. El capitalisme es regenera sempre en fases més altes tot i que sigui amb un immens sacrifici de la majoria de la població. Només l'acció conscient, la capacitat de mobilització entorn a objectius concrets que acumulin forces és el que permet de forma exògena plantejar una alternativa. Sense experiències llargues d'acumulació de forces a nivell institucional, dels municipis, a nivell parlamentari, a nivell sindical, no serem capaços de crear la confiança necessària en si mateixa de la classe treballadora per plantejar-se una capacitat de control sobre el sistema que toqui el dret de propietat d'una manera substancial.

Crec que aquesta és la contradicció central que tenim. Un correu que ens passem a Sin Permiso intentava resumir-la. Dèiem: "com a republicans estem per defensar totes les mesures, totes les posicions que permetin que l'estat redistribueixi recursos cap a les classes treballadores, cap als més pobres, etc. Però com a socialistes, la nostra contradicció és que necessitem a més moviments socials, acumulació de forces, una estratègia pròpia que sigui capaç de determinar amb una intervenció exògena sobre el sistema la fallida definitiva de la seva lògica interna, una lògica dominada per la propietat privada i la necessitat de beneficis".

Y AFRONTAR LA CRISIS

Aportaciones al seminario:

¿Puede sobrevivir la democracia al capitalismo financiero?

LIBERTAD ECONÓMICA Y LA DISTRIBUCIÓN DE LA RIQUEZA ECONÓMICA Y SOCIAL

Michael R. Krätke, Angels Martínez Castells,
Florence Gauthier, Gustavo Búster

Apuntes per entender y enfrentarse a la crisis

Aportaciones al seminario

**¿Puede sobrevivir la democracia
al capitalismo financiero?**

Col·lecció d'Altres nº 23

Edita:

DEBARRIS

www.debarris.com

La Perla, 31

08012 Barcelona

www.fpereardiaca.org

www.sinpermiso.info

con el soporte de:

Generalitat de Catalunya
**Departament de Governació
i Administracions Públiques**

Cubierta: Estenent el Desastre

Correcció i traduccions:

Mar Olivé

Imprime:

Zukoy5

D.L. B-7.750.2009

ISBN 978-84-933898-4-0

9 788493 389840

Índice

Introducción

El final de la cultura democrática antifascista y los nuevos caminos ideológicos y políticos de las oligarquías

El fin del neoliberalismo y el futuro de la democracia:
por una política económica alternativa para la izquierda en Europa
Michael R. Krätke

¿Puede la democracia sobrevivir al capitalismo financiero?
Àngels Martínez Castells

**Una salida democrática de la crisis:
refundar y radicalizar la cultura democrática**

¿Cuáles son las bases para una nueva constitución europea?
Florence Gauthier

Una salida democrática y socialista a las crisis
Gustavo Búster

Introducción

Luis Juberías
Fundació Pere Ardiaca

El 13 de diciembre pasado la Fundació Pere Ardiaca y la revista Sin Permiso tuvimos el enorme privilegio de reunir a Michael R. Krätke, Àngels Martínez Castells, Antoni Doménech, Florence Gauthier y Gustavo Búster en un seminario en dos mesas redondas consecutivas. El fin de la cultura democrática antifascista y los nuevos caminos ideológicos y políticos de las oligarquías, así como una salida democrática de la crisis: refundar y radicalizar la cultura democrática y que concluyó con un acto público multitudinario: ante la crisis, cuando, como decía Gordon Brown “Hemos llegado a un punto en que lo que era impensable hace dos meses ahora es inevitable”, hay sed de respuestas: hace falta teoría para la acción. Esta publicación es una colección de reflexiones que quiere contribuir al análisis y la propuesta para la acción transformadora aquí y ahora.

En la carta de convocatoria decíamos de la democracia: “La democracia, el poder popular o el apoderamiento de las grandes mayorías trabajadoras, es la raíz ilustrada de la tradición socialista que ha tenido como aspiración la emancipación de los seres humanos, su autodeterminación radical. Este es un proyecto opuesto a las oligarquías capitalistas que concentran recursos y poder en cada vez más pocas manos. Las democracias sociales occidentales y algunos intentos finalmente fracasados de instaurar economías más o menos inspiradas en programas socialistas más explícitos, fueron el producto, cada uno a su manera, de una voluntad firme de acabar, después de la II Guerra Mundial, con el tipo de capitalismo sin brida, dominado por el capital financiero internacional y por los “rentistas”, que llevó el mundo a catástrofes repetidas entre 1914 y 1945. Nada caracteriza mejor aquella voluntad que el programa político expresado por Keynes con la desgarradora expresión de cometer “la eutanasia del rentista”. Desmundializar la economía y controlar públicamente a los movimientos internacionales de capitales fue pieza clave en el éxito --relativo-- de aquel programa”.

Y por tanto partíamos del análisis de que “La cultura democrática antifascista que acompaña a la constitución de democracias con dimensión social en Europa occidental después de la II Guerra Mundial, y que es expresión de un pacto de clases para superar las graves convulsiones a las que había arrojado al capitalismo liberal, se ha visto erosionada desde la ofensiva neoliberal de finales de los 70 que se apoyaba en la promesa de dar más libertad y capacidad de autodeterminación a los individuos”, que “La Globalización, hasta cierto punto, ha significado una verdadera venganza del rentista, una resurrección de los aspectos más destructivos, antisociales y antidemocráticos del capitalismo tradicional, en una palabra, una verdadera contrarreforma del capitalismo” y que “La caída del llamado “socialismo real” y la ruptura del pacto de clases que había en la base de las democracias sociales y la cultura democrática antifascista, agudizó esta crisis de cultura política. En los últimos tiempos, el total descrédito de las élites económicas, políticas e intelectuales y el hundimiento espectacular del neoliberalismo en su propio lugar de origen (EEUU y el Reino Unido), de la mano de la profunda crisis financiera internacional, puede mover a las clases dominantes a buscar nuevas soluciones ideológicas y políticas de tipo autoritario.”

Las preguntas obvias eran sobre la naturaleza de la crisis y sobre las vías y posibilidades de acción desde una posición democrática y de izquierdas. Tal y como lo formulaba Antoni Doménech: Si analizamos la crisis como un esquema Ponzi de prosperidad ilusoria a gran escala, como un proceso de locura colectiva facilitado por la liquidación de la legislación del New Deal como la ley Glas-Steagall que separaba la banca industrial de la comercial, la salida pasaría por un capitalismo más regulado, con un peso más importante de la economía real, pasaría por desfinanciarizar la economía real. Pero quizás la financiarización de los últimos 30 años es el resultado de una tendencia de fondo a la desaceleración de la economía real capitalista tardía, la tendencia decreciente de la tasa de beneficio, o en términos keynesianos eficacia marginal descendiente del capital, la que lleva a la inversión en productos financieros exóticos y al esquema Ponzi. En este último caso entraría en cuestión el futuro del capitalismo como cultura económica y político-social.

Como concluye Antoni Doménech: “En cualquier caso, como el motivo del debate convocado es la democracia, creo que se puede contestar con un NO rotundo a la pregunta. Un tipo de capitalismo contrareformado como al que hemos asistido en los últimos 30 años es incompatible con la democracia. La democracia no puede sobrevivir a esto. La otra pregunta interesante es la que plantea Michael Krätke al final de su ponencia: si el capitalismo puede sobrevivir a una democracia seria. Creo que la respuesta también es NO.”

**El final de la cultura
democrática antifascista
y los nuevos caminos ideológicos
y políticos de las oligarquías**

Michael R. Krätke*

Traducción: David Escribano

El fin del neoliberalismo y el futuro de la democracia: por una política económica alternativa para la izquierda en Europa

Neoliberalismo y democracia

El neoliberalismo está a la defensiva, incluso en retirada, pero no está todavía derrotado. Huelga decir que los mercados no se autorregulan en modo alguno, ni tampoco resultan especialmente brillantes. En el momento de la crisis —una crisis de legitimación— uno no debería olvidar que el neoliberalismo es una estrategia y una ideología política o llegada al poder por la fuerza o puesta por obra mediante la fuerza. La hegemonía vino después.

En lo fundamental, el núcleo del mensaje político del neoliberalismo era suficientemente claro: ha llegado el fin de la política y debemos estar encantados de ello. A partir de ahora, debemos fiarlo todo al omnipotente mercado. Los políticos deben obedecer a los mercados, o cuando menos, respetarlos y temerlos, porque “los mercados” están listos y dispuestos a penalizar a quienquiera que ose resistirse a ellos. A partir de ahora, los políticos deben ser lo suficientemente prudentes como para ejecutar la voluntad de los mercados y obedecer las “leyes de la economía”, supues-

---

* *Michael R. Krätke, miembro del Consejo Editorial de SIN PERMISO, es profesor de política económica y derecho fiscal en la Universidad de Ámsterdam, investigador asociado al Instituto Internacional de Historia Social de esa misma ciudad y catedrático de economía política y director del Instituto de Estudios Superiores de la Universidad de Lancaster en el Reino Unido.*

tamente universales y “terreas”. Ni siquiera políticos de izquierda vacilaron en declarar su impotencia ante “las fuerzas del mercado”, las fuerzas del mercado mundial, y particularmente, de los mercados financieros internacionales: “no pueden concebir gobernar contra los mercados financieros”.

Amplias minorías, a veces mayorías, en los países democráticos permanecieron tenazmente opuestas a muchas de las recetas del neoliberalismo. No les gustaba la privatización del sector público ni el desmantelamiento del Estado del bienestar. Ciertamente, no aprobaban la desregulación del mercado de trabajo ni las cada vez más precarias condiciones de trabajo y el estancamiento o caída de los salarios reales. El neoliberalismo, sin embargo, obtuvo apoyo de masas mediante dos mecanismos. El primero fue el difundido mito de las diversas catástrofes, inminentes o a largo plazo. El paro masivo como consecuencia inevitable de la competición internacional intensificada por parte de países de salarios bajos, la sobrecarga y ruina de los contribuyentes por un cada vez más grávido Estado del bienestar, la atroz carga de deuda pública, insostenible a largo plazo, el envejecimiento de la sociedad, que supondría una nueva forma de lucha de clases entre generaciones, el final del Estado nacional y la impotencia del Estado frente a las omnipotentes y omnipresentes fuerzas del mercado mundial. El segundo ha sido la mezcla del núcleo del mensaje con una miríada de prejuicios simplistas y derechistas sobre el mundo social, como el racismo, la discriminación por razones de edad y el sexismo, de los que se ha abusado sin vacilar. No el trabajador como tal, sino la persona de color y el trabajador inmigrante musulmán se convirtió en la personificación del diablo, lo que venía seguido de una nueva versión del peligro chino o asiático.

El neoliberalismo ha cambiado los modelos de gobierno de clase en las democracias occidentales. Lo que otrora fuera el gobierno de caballeros ilustrados y, posteriormente, el gobierno de calificados profesionales tecnócratas durante la breve época de supremacía socialdemócrata (al menos en Europa), se ha transformado de nuevo en el gobierno de “comunidades financieras” y demás “comunidades de negocios” apoyadas por un ejército de intelectuales pertrechados de másters en administración de empresas y doctorados en economía. No estaba a cargo de “los mercados”, sino de los propietarios-administradores de los mayores bancos y fondos de inversión, corredurías y mercados financieros (actualmente sociedades anónimas, ya no clubes de meros caballeros). Los señores y los grandes de Wall Street, de la City de Londres, del distrito financiero de Tokio y de otros enclaves financieros han tomado las riendas. Las elites empresariales tradicionales y la clase política se han subordinado acríticamente de grado a los prodigios de las “nuevas finanzas”.

La crisis

Desde el verano de 2007, el mundo capitalista se encuentra en estado de confusión. La crisis financiera internacional, provocada por la llamada crisis de las subprime, una crisis en un segmento relativamente pequeño del mercado hipotecario estadounidense, se ha expandido rápidamente a lo largo y ancho de todo el mundo. Después de series de crisis financieras locales y regionales sin precedentes en la historia del capitalismo, estamos viviendo la primera verdadera crisis financiera mundial, que afecta a todos los mercados financieros del mundo, a todos los países capitalistas al mismo tiempo. Por primera vez desde 1973, todos los países capitalistas del mundo se encaminan simultáneamente a una profunda depresión. Brasil, Rusia, la India, China y el resto del mundo están a punto de seguirlos.

La gran crisis en que ya estamos muestra los rasgos de una crisis sistémica, si no del capitalismo como totalidad, sí ciertamente del tipo de capitalismo establecido y extendido durante la era neoliberal. El reverenciado “modelo” de capitalismo estadounidense, el “modelo” de Wall Street y del gran banco de inversiones, el “modelo” del orden mundial capitalista bajo la férula de las grandes finanzas internacionales, gobernado por los mercados financieros internacionales y sus principales actores, los grandes inversores y especuladores y los inversores y especuladores institucionales, se ha desplomado. El modelo de booms prolongados, flotando y creciendo sobre una serie de burbujas especulativas, tanto a escala nacional como global, ha llegado a sus límites. El sistema mundial capitalista como lo conocíamos y como ha sido configurado bajo la hegemonía del neoliberalismo tan sólo puede prolongarse si se inflan nuevas burbujas especulativas. Huelga decir que eso es una broma, pero una broma sangrienta. A falta de nueva oleada de especulación internacional, a falta de una nueva burbuja, el sistema mundial capitalista, lo mismo el capitalismo estadounidense que el europeo, no podrá sobrevivir sin una transformación a largo plazo. Por todos los indicadores históricos, éste sería el momento del reformismo, del estilo europeo socialdemócrata o de otras fuerzas políticas reformistas dispuestas y firmemente resueltas a intentar una “revolución desde arriba” y de iniciar una nueva serie de “revoluciones pasivas” que prendan en las masas trabajadoras y de clase media en los países de capitalismo avanzado. Sin embargo, lo cierto es que, en la presente encrucijada histórica, carecen de la menor idea de qué hacer: la socialdemocracia europea está profundamente dividida, y se ha comprometido concienzudamente con el sostenimiento del proyecto neoliberal.

Durante toda la crisis, los gobiernos y los bancos centrales han desempeñado sus papeles tradicionales, en gran medida en desacuerdo con los puntos de vista y recetas neoliberales imperantes. Gobiernos de todas las denominaciones no han dejado a las fuerzas del mercado hacer su trabajo de purgar al mundo capitalista de la carga de los débiles, ineficientes o perdedores. En todas las crisis financieras anteriores, el gobierno estadounidense ha rescatado a los bancos y fondos de pensiones y demás instituciones financieras estadounidenses. Ha evitado a toda costa la quiebra de las principales instituciones financieras, y lo ha hecho a costa de los contribuyentes. Actualmente, la amenaza inminente de implosión de todo el sistema monetario internacional y del sistema financiero mundial es convenientemente utilizada como excusa para rescates de magnitudes sin precedentes. El peligro parece bastante real como para justificar incluso las mayores operaciones nacionalizadoras desde el final de la Segunda Guerra Mundial.

Es verdad: el capitalismo ha sobrevivido a crisis precedentes, incluso a la gran crisis de los años treinta. Pero ¿qué significa eso? Acaso convenga recordar que en Alemania la gran crisis sólo fue superada mediante el derrocamiento de la democracia, la imposición del régimen nazi y el cambio hacia una política económica nacional de “keynesianismo militar” (la deuda financiaba el gasto militar) en una escala cada vez mayor. En los EEUU, a pesar de los esfuerzos del New Deal, sólo se superó la crisis cuando los EEUU entraron en la guerra, en 1940-41, y gracias a una economía de guerra a gran escala. No deberíamos olvidar que las economías de las grandes potencias, la estadounidense en primer lugar, son economías de guerra permanente dispuestas y con voluntad de trasladar los atroces costes económicos de las guerras a diversas partes del resto del mundo capitalista.

Después de la gran crisis de los años treinta, el liberalismo permaneció muerto y enterrado durante largo tiempo. Los ideólogos y propagandistas del neoliberalismo han trabajado duro y han esperado durante décadas —hasta las turbulencias de los años setenta— para volver con renovados bríos. La infraestructura necesaria para un esfuerzo sostenido en la “guerra de las ideas” permanece aún intacta y será utilizada contra todas y cada una de las críticas y formas de oposición a la fe amenazada.

Para lidiar con la crisis de legitimación del régimen actual se ha abierto la búsqueda de culpables y vías de salida. ¿De quién es la culpa el desastre? No del capitalismo como sistema mundial, sino de capitalistas concretos. No del sistema bancario, sino de banqueros concretos. No de los mercados financieros, sino de especuladores concretos. No están

maí ni deben condenarse los hedge funds, sino gestores concretos de hedge funds que sólo se han pasado un poco. Se ha pagado demasiado a los gestores, las bonificaciones eran un poco demasiado generosas. Las agencias de crédito han contaminado tanto como otras agencias reguladoras. Esto es lo que podemos esperar: se sacrificarán chivos expiatorios por millares, pero las “elites” gobernantes se negarán a aceptar responsabilidad ninguna, y desde luego no admitirán la menor culpa ante el desastre que han creado.

Y, lo que es más: ahora no nos enfrentamos a una crisis, sino a una miríada de crisis interrelacionadas. No sólo a una crisis de los mercados financieros internacionales y del sector bancario, sino también a una crisis mundial de sobreproducción que ha alcanzado ya a las principales industrias de exportación de alta tecnología de la economía capitalista mundial y arrastrará al resto durante los próximos meses. Estamos en medio de una crisis ecológica mundial con un período que cada vez se estrecha más rápidamente (espacios de cada vez menos años) en que debemos emprender acciones decisivas a gran escala. Nos enfrentamos a una crisis mundial de alimentos estrechamente relacionada con el actual modelo de producción agrícola mundial y de comercio, que ha convertido a algunos de los países más pobres del tercer mundo en importadores de alimentos y ha puesto a una ingente y creciente proporción de la población rural y campesina a merced de un puñado de enormes complejos agroindustriales del norte y merced de unas cuantas mercados de mercancías a futuros, también sitos en el norte. Nos enfrentamos a una serie de conflictos militares irresueltos e insertos en otra guerra mundial, la “guerra contra el terrorismo” emprendida por el poder imperialista dirigente de nuestros días. Que ese poder esté en declive no sirve realmente de mucho consuelo. Y por último, pero no menos importante, la era del neoliberalismo nos ha legado una duradera crisis de la democracia tal y como la conocíamos. Gracias a la política neoliberal aplicada por gobiernos electos una y otra vez, y bien a menudo, sin la aquiescencia de la mayoría del electorado, la democracia política ha sido profundamente desacreditada. Basta mencionar un hecho cuidadosamente soslayado por la ciencia política oficial: el mayor y más rápidamente creciente partido en todas las democracias parlamentarias occidentales es el partido de los “no votantes”. Entre los votantes, la confianza general en los asuntos de la política oficial es permanentemente baja.

La crisis financiera como tal tiene un significado específico: las posibilidades de crear nuevas burbujas no son ilimitadas; la estrategia de superar los problemas intrínsecos del capitalismo mundial industrial por

medios especulativos se ha agotado. Aunque presenciemos la desaparición de un modelo y de una ideología, no estamos aún en un colapso financiero real, por la básica razón de que estamos, en el mejor de los casos, en mitad de la crisis. La mayoría de bancos ve encogerse sus beneficios; no los ve desaparecer. Sólo unos pocos bancos, bien es verdad que muy grandes, sufren pérdidas reales (del orden de miles de millones de dólares). Los bancos están reduciendo el volumen de sus actividades comerciales (menos participaciones, bonos y valores). Ha sido en calidad de comerciantes en los mercados financieros que los grandes bancos han obtenido sus beneficios durante la última década. Ahora están retraídos. La concentración en el sector bancario y financiero sigue a un ritmo sin precedentes, apoyada y acelerada por las acciones estatales de rescate. El vuelo de los capitales se está siendo reorientando de la propiedad inmobiliaria a las materias primas, petróleo, gas y productos agrícolas y, más recientemente, a la deuda pública. En términos económico-mundiales, el capital se retirado de los países del tercer mundo y regresa a los EEUU (por eso el dólar, a pesar de su debilidad intrínseca como moneda de la economía más deficitaria del mundo, está subiendo y mejorando en los últimos meses).

El retorno de la política: el neoliberalismo y su(s) futuro(s)

Las dimensiones alcanzadas por las repetidas oleadas de la crisis financiera mundial han hecho reaccionar a los gobiernos —al principio, con renuencia; luego, en un plazo vertiginosamente corto, con energúmenico activismo ad hoc— ante los apuros de las grandes finanzas. Los mercados financieros han fracasado, algunos de ellos se han hundido o están pique de hacerlo, de manera que la política ha vuelto, o eso parece. Las comunidades empresariales, tal y como se las denomina, aun las más poderosas comunidades financieras del mundo como Wall Street o la City de Londres, han recurrido inmediatamente a sus amigos y aliados en Washington, Londres, Tokio y dondequiera en busca de ayuda. El rescate de los bancos, al menos el de aquellos bancos e instituciones financieras cruciales para el sistema financiero (no lo son, claro es, los 8500 registrados oficialmente en los EEUU o los 8000 registrados oficialmente en Europa), se ha convertido en asunto rutinario para los gobiernos de los principales países capitalistas del mundo. Durante algunos meses, los gobiernos se han agarrado a sus dogmas de fe y se han negado a intervenir y a recapitalizar bancos, excepto en casos muy contados. Ahora parecen haber aceptado su papel de “último recurso” y se han dedicado a rescatar bancos concretos y compañías aseguradoras en series de intentos ad hoc

de "resolver" la crisis. La caída de Lehman Brothers fue la excepción, no la regla. Como norma, los gobiernos rescataron bancos en caída y otras empresas financieras, ya subvencionando fusiones y adquisiciones, acelerando el proceso de concentración y centralización del capital financiero tambaleante, ya nacionalizándolos de una u otra forma.

En el momento presente, ninguna de las recetas neoliberales presentadas como panacea para cada uno de los achaques de la economía mundial capitalista funciona. Antes bien, ahora es obvio que las políticas neoliberales han permitido la economía de burbuja y han agravado seriamente los apuros en que nos encontramos. El neoliberalismo carece de respuestas a la crisis, y los devotos de esa fe milagrera han perdido el tiempo y nos lo han hecho perder a nosotros negando la crisis o proclamando a bombo y platillo, una y otra vez, su inmediato final. Como el dogma neoliberal está desacreditado, sus adversarios y críticos gozan de una gran oportunidad para reivindicar el espacio público, para revivir y revigorizar el debate público en política económica, fiscal y social. No obstante, es improbable que el neoliberalismo desaparezca de la noche a la mañana. La ideología neoliberal está demasiado bien afianzada como para que se desvanezca en el aire. Durante la era del neoliberalismo, las sociedades capitalistas han cambiado profundamente. Millones de personas deben empleo, oportunidades y salud al advenimiento del neoliberalismo. Millones de personas han sido educadas en ese credo; centenares de millones han pasado la mayor parte de su vida adolescente y adulta sirviendo bajo los ritos de la fe neoliberal, y muchas han prosperado con ella.

La intervención estatal jamás desapareció durante la era neoliberal; sólo cambió de forma. Las intervenciones estatales se orientaban a reforzar las "leyes del mercado" y someter al "mercado" los sectores de la economía nacional e internacional que aún no estaban completamente subordinados a su funesta lógica: el aumento de la capacidad de dominación de algunos actores de mercado sobre otros; la extensión de la dominación de los "mercados" al núcleo mismo de la economía pública no mercantil; la abolición de todas las restricciones que pudieran suponer una carga para los propietarios de capital y los actores de mercados financieros, mientras se reforzaba la "disciplina de mercado" estricta sobre todo el mundo, convirtiendo a los consumidores en deudores, a los trabajadores asalariados en ínfimos "empresarios" y directores de su propia fuerza de trabajo. Tal fue la base de las intervenciones estatales durante toda la era neoliberal. Así, es la dirección, el tipo de "intervención" y las formas que adopta lo que cuenta, no la frecuencia o el ámbito de las acciones estatales como tales.

Las recientes series de intervenciones, mal planteadas y peor coordinadas, no han modificado efectivamente los patrones tradicionales del gobierno de clase. Aún se mantiene la solidaridad dentro de un clase de “hermanos” más bien enemigos, pero que resulta la vía menos costosa para el capital financiero y el capital en general, porque permite que sea la masa de contribuyentes la que cargue finalmente con la factura. Los bancos centrales, en particular, han actuado conforme a un falso diagnóstico de épocas pretéritas, según el cual la crisis era de “liquidez” y no de “solvencia”. En más de una docena de series de acciones internacionales coordinadas y conjuntas, han asumido el papel de prestamistas sustitutivos para los bancos, reemplazando el segmento de préstamo interbancario por una suerte de crédito público. Esas operaciones han sido más arriesgadas y costosas en la medida en que los bancos centrales, con la Reserva Federal estadounidense a la cabeza, han empezado a aceptar toda suerte de segundos tipos, incluso valores especulativos, derivados y compartidos, como garantías para sus préstamos. Aunque varios grandes bancos y demás instituciones financieras han sido ahora nacionalizados, se trata de nacionalizaciones con muchas reservas y que permanecen asediadas por la ideología neoliberal dominante: como series de medidas de emergencia temporal que transfieren malos préstamos, pérdidas y responsabilidad al Estado, pero no la plena propiedad. Propiedad pública sin control público, la peor forma posible de nacionalización. En la mayoría de los casos, los gobiernos interventores se han comprometido a reprivatizar los bancos rescatados tan rápidamente como sea posible, convirtiendo la ayuda financiera en un regalo de la mayoría de la población a los bancos.

Ninguna de las intervenciones se ha concebido como reforma radical orientada a un cambio sistémico. El paradigma sistémico de la era neoliberal no ha sido aún superado, por ejemplo restringiendo el control del poder de banqueros, agentes de bolsa y demás agencias de capital financiero. Aunque políticos estadounidenses, británicos, franceses y de otros países capitalistas han nacionalizado bancos y compañías de seguros, no tienen planes o ideas para construir una banca y un sector crediticio públicos, ni pueden imaginar la nacionalización de los mercados de acciones y de las bolsas de mercancías a término para ponerlos bajo pleno control público (potencialmente democrático). Lo que pasa a primer plano es el viejo “socialismo de Estado”, la socialización de las pérdidas y de los riesgos, a costa de quienes no los han causado o no los han causado en primer lugar. En todo caso, los políticos han intentado evitar tomar cualquier responsabilidad a largo plazo con los mercados financieros, con el sistema de moneda y crédito como núcleo del sistema mundial capitalista. Su objetivo sigue siendo volver al statu quo ante, restaurar el poder y la gloria del ca-

pital financiero como lo conocíamos. Decenas, centenares de bancos, de fondos de inversión y de aseguradoras pueden quebrar, y lo harán, pero el sistema de “mercados financieros libres” será restaurado.

El capitalismo está nuevamente en cuestión, de manera que será defendido a toda costa. Podemos esperar un repliegue gradual del neoliberalismo. El capitalismo y el Estado fuerte han sido siempre estrechos aliados. Apurados, los ideólogos neoliberales han abandonado rápidamente el mito del “Estado impotente” que han difundido propagandísticamente durante más de dos décadas, trabajando activamente por socavar los poderes estatales y por reducir, de paso, el Estado (de bienestar). Pero el Estado fuerte sólo es el mejor amigo del capital en la medida en que está bajo control firme del capital. No un estado democrático, al menos no en todas las circunstancias, aun si la democracia política ha sido socavada, mutilada y restringida de formas diversas durante la era neoliberal. Un Estado fuerte, un sector público amplio, un ámbito público vivo sigue resultándoles amedrentante, una amenaza potencial, mientras la base de las instituciones democráticas y la constitución democrática sigan intactas. De aquí que la política neoliberal haya intentado modificar con tanto denuedo, y por doquiera, las constituciones democráticas —bajo la consigna de un “nuevo constitucionalismo”—, buscando incrustar los dogmas neoliberales en las constituciones y convertirlos en normas incuestionables de la vida política. Por ahora, y a la vista de la derrota del proyecto de constitución europea, se diría que esa opción se les ha cerrado. Pero todavía hay muchas posibilidades abiertas para la defensa del capitalismo como el mejor sistema económico posible.

Una primera, según se ha visto ya, pasa por sostener que las crisis vienen y van, y que ésta pasará como las anteriores. Después de la crisis, el mundo seguirá siendo capitalista, pero mejor que nunca. Porque las elites aprenderán las lecciones de la crisis y del capitalismo reformado al mismo tiempo, o eso prometen. Sin embargo, la experiencia histórica de diversas crisis y depresiones nos dice que tales crisis pueden durar muchos años, aun décadas. Japón quedó paralizado durante más de diez años por la gran crisis de su sistema bancario. Como las montañas de malos préstamos son ahora incomparablemente más altas que las de los bancos japoneses durante el boom inmobiliario de finales de los ochenta, es muy probable que sobrevenga un largo período de estancamiento en el sector bancario internacional.

Una segunda es que la regulación de los mercados parece inevitable. Los reguladores han fracasado, algunas regulaciones eran deficientes. De ahí

el clamor general en favor de más y nueva regulación, incluso de “transparencia” del mercado, cosa que sólo existen en los manuales de economía neoclásica. El neoliberalismo, huelga decirlo, jamás se ha opuesto a la regulación. Sólo a aquella que pueda perturbar el gobierno desembridado del capital y afectar a la libre movilidad de capital a través de las fronteras. La protesta en favor de nuevas regulaciones se acompaña ahora de chillonas advertencias contra la “sobrerregulación”. Regular de nuevo los mercados después de varias décadas de “desregulación” es una espinosa tarea que debería dejarse en las seguras manos de expertos, cuidadosamente escogidos. Algunos hombres prudentes, preferiblemente economistas, regularán los mercados, crearán “transparencia” y el mundo de los mercados cumplirá su función mejor que nunca.

Una tercera, y acaso la más efectiva, en la medida en que, bajo la inspiración de los titulares de prensa, se ha abierto la caza de culpables concretos a quienes cargar con la responsabilidad de la crisis, es que no ha sido el capitalismo, ni siquiera “el capitalismo financiero” ni el neoliberalismo, lo que ha provocado el embrollo; lo que ocurre es que algunos capitalistas, algunos ejecutivos, algunos banqueros y algunos hombres de negocios se han pasado de la raya. Ellos deberían ser condenados y castigados, no el capitalismo como sistema, ni siquiera la política neoliberal.

Cómo controlar los mercados financieros

Hay buenas razones para ir mucho más allá de las políticas de rescate de bancos concretos y de cambios de reglas del juego concretas. Como la economía entera se ve afectada, y gravemente dañada, como el grueso de la población tiene que arrostrar las pérdidas y riesgos que unos pocos individuos ricos han contraído, es legítimo exigir que la autoridad pública controle los mercados financieros como un todo. El Banco Central Europeo y la Comisión Europea han sido nefastos, siempre a remolque del “modelo” del capitalismo financiero estadounidense. La integración de los mercados financieros en la UE era considerada únicamente como medio para reducir costes transaccionales. Un cambio radical, un verdadero cambio de régimen, es posible y necesario, y debería asumir la forma de una transformación democrática, una transformación que, sometida a control democrático, allanara el camino hacia la democracia económica.

En primer lugar, a fin de asegurar las funciones básicas de cualquier sistema monetario y financiero —como un sistema estable y fiable de pagos, depósitos y movimientos monetarios y crediticios entre los agentes

de mercado—, los Estados europeos deben asumir el control en sus respectivos países de una parte amplia y relevante en el préstamo a bancos, para crear y/o extender un sector fuerte y permanente de bancos públicos o semipúblicos. La nacionalización de bancos es sólo el primer paso hacia un nuevo sistema financiero. Nacionalizar o, mejor, europeizar los organismos de compensación es otro paso necesario para poner bajo control público el sistema de pagos de la UE.

En segundo lugar, debe crearse un nuevo marco regulativo. Hay una miríada de prácticas temerarias y de todo punto perniciosas que han acelerado y exacerbado las recientes burbujas y cracks. La desintermediación de préstamos y el mercadeo con los paquetes de préstamos debe prohibirse a los bancos europeos y en los mercados europeos. La concesión de créditos para operaciones de toma de control por apalancamiento, fusiones y adquisiciones e inversiones financieras similares debe ser rigurosamente restringida y autorizada sólo bajo supervisión especial. Los hedge funds no deben permitirse por más tiempo en la UE, y no debe autorizarse a las instituciones financieras europeas a invertir en ellos o a sacarlos fuera del espacio de la UE. Las opciones de acciones e incentivos similares para ejecutivos para especular a corto plazo deben abolirse, restringirse las bonificaciones y vincularse actuaciones reales (p. ej., estabilidad en el empleo). Debe acabarse con los paraísos fiscales en la UE y debe prohibirse a las instituciones financieras de la UE mantener relaciones comerciales, directas o indirectas, con ellos.

En tercer lugar, deben reformarse el sistema bancario europeo y los mercados de capital europeos. Por ejemplo, mediante el establecimiento de un registro europeo de crédito, para empezar. Deben restringirse las actividades comerciales de valores y debe prohibirse a los bancos europeos comerciar por cuenta propia. Los mayores yerros del marco bancario Basilea II (efectos procíclicos, tasas demasiado bajas de reservas de capital, permisividad en los modelos de riesgo interno) deben corregirse. Los mercados de capital de la UE pueden y deben desacelerarse mediante medidas varias, p. ej., limitación estricta de los fondos de inversión y de pensiones para los bonos del Estado en la UE, mientras que deben prohibirse las inversiones en hedge funds o en acciones de fondos privados, mercados de derivados, acciones y divisas. El número y la complejidad de “productos estructurados” y demás derivados y certificados deben ser sustancialmente restringidos. Sólo deben autorizarse en forma estandarizada. Toda transacción en el mercado no oficial debe prohibirse, y el comercio con divisas, acciones y derivados, sólo autorizarse bajo regula-

cion y supervisión estricta. Debe introducirse un tipo impositivo uniforme sobre las transacciones financieras en todas las operaciones del mercado financiero, suficientemente alto para ralentizar y reducir las acciones especulativas a corto plazo; la recaudación de tales impuestos debe asignarse directamente al presupuesto de la UE. Las agencias crediticias deben actuar bajo licencia y ser rigurosamente supervisadas o convertidas en agencias públicas sin ánimo de lucro financiadas por aportaciones de todas las instituciones financieras.

Deben aplicarse reformas similares en las instituciones financieras internacionales (como el FMI, el Banco Mundial o el Banco de Pagos Internacionales). Las agencias intermediarias de ámbito nacional, europeo e internacional deben ser puestas bajo control público y democrático. A fin de evitar un sistema dominado totalmente por el Estado, debe implicarse en el gobierno de esas instituciones a los actores de los mercados financieros, desde bancos hasta los “consumidores” o clientes.

Cómo democratizar la economía

La crisis de la economía europea y mundial requiere algo más que una mera reforma del mercado financiero. Requiere un cambio en el régimen macroeconómico entero, un nuevo régimen de política monetaria y fiscal. Las sociedades democráticas tendrán que aprender cómo gobernar la economía en lugar de ser gobernadas por “fuerzas ciegas” y por las cacareadas “leyes” de un sistema económico. Para gobernar la economía democráticamente, tendrán que instituir la democracia económica.

La idea de democracia económica resulta escandalosa, incluso irritante, para las mentes liberales. Lo que está en disputa es el poder, el poder político y económico de los propietarios privados frente a la incapacidad de las masas de clases expropiadas y carentes de toda propiedad (o sólo nominalmente propietarias). Pensar lo impensable —la democratización de la economía— requiere superar la división radical entre economía y política, tan profundamente arraigada en la corriente dominante del pensamiento económico. El primero es el ámbito de la propiedad y la acción racional, el segundo es el ámbito del poder. Según este punto de vista, la democracia es un concepto puramente político y debe permanecer confinado al ámbito de la política. Aunque la metáfora de la “democracia de los mercados” sea tan del gusto de los (neo)liberales, sólo están contentos en tanto en cuanto prevalezca el supuesto implícito de que deben gobernar los mercados (esto es, los señores de los mercados) en lugar de la democracia. Para un

(neo)liberal, la democracia esta bien en la medida en que siga continuada al ámbito de la política, y el ámbito de la “economía”, de los mercados y de las empresas, quede bajo el control exclusivo del derecho, esto es, de los actores propietarios.

La democracia económica consiste en reivindicar tanto un concepto político como una estrategia. Inevitablemente, la democracia económica empieza en el ámbito de la fábrica o empresa concreta, pero jamás puede detenerse ahí. La codeterminación de los trabajadores, el derecho a intervenir en los asuntos de la empresa a que pertenecen como empleados, es indispensable para una economía democrática en que los participantes tengan voz. En un régimen de codeterminación, la dirección puede y debe ser elegida por todos los miembros de la empresa, incluyendo tanto a los accionistas privados y/o a los propietarios de capital privado cuanto a los empleados. A fin de establecer una democracia económica que traspase los límites de la fábrica o empresa, “foráneos” como los consumidores y el Estado deben ser incluidos y tener voz. Aun cuando se “democratizaran” todas las empresas, el “mercado” seguiría gobernando en tanto la democratización no se extendiera hasta los niveles intermedio (las interacciones entre empresas y sectores o grupos empresariales) y macroeconómico (el conjunto de la economía regional o nacional y la interacción entre esas unidades económicas mayores y el ámbito mundial). Gobernar los mercados es factible y economías de mercado altamente intervenidas pueden ser muy exitosas, como demuestran claramente los ejemplos recientes de los prósperos “estados en vías de desarrollo” en Asia. La democracia económica en el ámbito macroeconómico sólo es posible si se crean nuevas instituciones, o si las ya existentes, como los bancos centrales, son concienzudamente reformadas. Como estamos ante la perentoria necesidad de un programa europeo de inversiones a gran escala, no sólo para superar la presente crisis, sino también para estabilizar y mejorar el empleo y la calidad del trabajo, para combatir la pobreza y la exclusión social, para posibilitar un cambio radical hacia el desarrollo sostenible, la construcción de esas instituciones es tan urgente como inevitable para la realización de esfuerzos conjuntos y coordinados a escala europea a largo plazo. La transformación democrática de los mercados financieros lleva a la transformación democrática de la economía entera, que a su vez conduce, esperamos, a la propia democracia. Un capitalismo reformado y embridado será harto más compatible con la democracia política, pero que una democracia ampliada que haya aprendido a gobernar los mercados y la macroeconomía pueda seguir soportando al capitalismo, es cosa que está todavía por ver.

Àngels Martínez i Castells*

¿Puede sobrevivir la democracia al capitalismo financiero?

Una de las respuestas obvias que no pueden faltar a la pregunta sobre la quiebra de la cultura democrática es el progresivo sometimiento de la política a la economía en un proceso perverso que ha pasado de negar la intromisión de la economía en la política hasta monopolizar su sustitución. En el proceso se han ido generando tensiones sociales y políticas, pero sobre todo se ha ido retorciendo en la explicación de la realidad en la comunicación –y la transmisión de la comunicación— haciendo casi imposible no tropezar una y otra vez con los reflejos distorsionados de los espejos deformantes. Buena parte del montaje académico de la tergiversación se encargó a la escuela de la Public Choice, galardonada con el Premio Nobel de Economía en 1986 en la persona de James Buchanan “Por su desarrollo de las bases contractuales y constitucionales para la teoría del proceso de las decisiones económicas y políticas”

Antes de explicar brevemente por qué creo que no se puede olvidar la escuela de elección pública a la hora de hallar culpables de la quiebra económica y política, quisiera hacer una observación inicial: La reclusión de las funciones económicas del Estado a aquellos aspectos “neutrales” e “irrenunciables” de los que se alega que por sus características concretas

---

* Àngels Martínez Castells es economista i Vicepresidenta de la Fundació Pere Ardiaca. Ha sido profesora de política económica en la Facultad de Ciencias Económicas de la UB. Actualmente, mantiene un blog político en lengua catalana: <http://angelsmcastells.nireblog.com>.

no pueden explotarse con beneficio – el ejemplo más característico sería el de los faros ante la imposibilidad de cobrar peaje a los barcos que se libran de los arrecifes— esconde una hipocresía inicial. En efecto, la representación diplomática, el ejército y los mismos faros eran bienes utilizados en especial por una clase que comerciaba, poseía naves y astilleros y debía defender sus intereses por la disuasión o por las armas. Por tanto, incluso cuando los gastos del Estado se movían por debajo al 10% del PIB, este gasto no era neutral en relación a las clases sociales.

Cuando finalmente se recibió en los salones académicos al Estado interviniente, le acompañaron los títulos prestados por Lord Beveridge y Lord Keynes que le acreditaban --al finalizar la II Guerra Mundial y a pesar de la pactada división de Europa -- como salvador del capitalismo. El llamado Estado del Bienestar fue la respuesta pactada a partir de un determinado nivel de la lucha de clases –que ya en aquellos momentos rebasaba los Estados— a largos años de desequilibrios económicos y políticos que podríamos acordar se inician con la crisis del 29, siguen con las altísimas tasas de paro de los años treinta, las medidas de contención de la banca y el capital financiero de Roosevelt y el New Deal, para acabar en la II Guerra Mundial.

En tanto se iba afianzando el poder económico, monetario y militar de los Estados Unidos, en Europa – con ayuda del Plan Marshall y el silencio sobre la extensión progresiva de las bases americanas-- se procedía a la implantación de las políticas de bienestar que no trató a las mujeres en pie de igualdad. El proyecto beveridgiano que pretende acompañar al ciudadano “desde la cuna hasta la tumba” cuenta con el papel subalterno de la madre, esposa, e hija al lado del bebé y del enfermo disponiendo para ello de subsidios, ayudas por maternidad e hijos y compensaciones por rescisiones de contratos que apartarán definitivamente a muchas mujeres del mercado de trabajo o bien situarán a otras muchas en una posición inestable de entradas y salidas de los puestos de trabajo remunerado con pérdida de derechos económicos, interrupción de la formación y pérdida de experiencia laboral en tanto se las instala en una precariedad precursora de la que después se postulará para el conjunto de asalariados y asalariadas. Con la complicidad remanente del código napoleónico, la manera que economía y política tratarán a las mujeres incidirá de forma clave en el propio desarrollo de la economía y la democracia de las naciones, como ha demostrado sobradamente con sus trabajos Anne Marie Daune-Richard (1991), comparando la evolución de Francia y Suecia a partir de los años 40 hasta este milenio, entre otras investigadoras.

A pesar de ello, el modelo del Estado del Bienestar se convirtió en el paradigma de los Estados occidentales europeos desarrollados. Muy pocas voces expresaron su desacuerdo, aunque la más destacada fue la otro Premio Nobel de Economía anterior (de 1974) Friedrich August von Hayek ya desde la década de los cincuenta. Sus advertencias sobre el “riesgo” que la intromisión del papel económico del Estado suponía para la libertad --y que tan brillante como pintorescamente nos desenmascaró Hirschmann(1995) --, sentaron las bases del nuevo pensamiento conservador. Las ideas de Hayek permanecieron latentes y aparentemente estériles hasta la crisis económica de los setenta cuando empezaron a emerger las voces multiplicadas --cada vez más fuertes y atrevidas-- a favor del Estado mínimo privatizador que debía amputar sus funciones económicas de redistribución progresiva y abandonar las transferencias que aseguraban tanto las rentas en los tiempos de crisis como la pervivencia en el mercado de una mínima Demanda solvente. Las honras fúnebres de las políticas keynesianas se celebraron sobre un escenario de incrementos constantes de la inestabilidad y de las tasas de paro, con un factor añadido importante y nuevo en la historia: por primera vez en la fase ascendente del ciclo económico los salarios no aumentan su participación en la distribución factorial de la renta. Este hecho nuevo significa ya el embrión explicativo de la gravedad de la crisis que atravesamos.

Al estancamiento de los salarios se unirá un fenómeno social de lectura doble: La mayor presencia de las mujeres en todos los ámbitos educativos, en especial su fuerte incremento en las Universidades, se traducirá lógicamente en una mayor proporción --y visibilidad-- de las mujeres en la población activa, con el afianzamiento y extensión de sus derechos individuales, sociales y económicos.

La aparición de la escuela de la “elección pública”

La fuerte interrelación existente entre economía y política que desde K. Marx se ha venido afirmando desde la izquierda había sido un concepto combatido, cuando no radicalmente negado por la economía convencional. La economía de finales del siglo XIX y principios del XX pretendió asimilarse a las ciencias físico-químicas eliminando los juicios de valor, lo cual implicaba esconder todo vestigio de política en el funcionamiento de los procesos de producción, distribución y consumo. La economía “científica” de finales del s/. XIX y todo el s/. XX, (la economía que explica y justifica el capitalismo) consagró el doble “rifiutto” de la política y de todas las actividades no mercantilizadas a pesar de su indudable influencia sobre la calidad de la democracia y la propia subsistencia humana, y se centró en el comportamiento

de un agente del mercado activo y eficaz: el “homo economicus” más tarde será rebautizado como “hombre de Davos” por Lourdes Benería (2006).

De manera soterrada, la política se había ido abriendo paso con el establecimiento del llamado Estado del Bienestar Keynesiano, y alcanzó el primer plano con la escuela de la “elección pública”. El neoliberalismo de inspiración hayekiana encontró en el ámbito específico de la política económica la valiosa compañía de Buchanan y sus seguidores que proyectaron el “homo economicus” al escenario político en el doble y contradictorio papel de votante miope con de memoria de pez y en el de experto futurólogo que sabe anticiparse a las políticas y neutralizarlas, con lo que las hace inútiles. Por tanto, prefiere que el Estado sea lo más reducido posible y pagar menos impuestos arriesgando su capacidad de consumo futuro por consumo presente. Ni le preocupan el medio ambiente, ni las externalidades. Así, el pensamiento único de la teoría económica se hizo acompañar del pensamiento único para la “única” política económica posible y el “único” procedimiento adecuado para la formación de dichas políticas, para las recomendaciones que de las mismas debían derivarse, y para el análisis y la valoración de sus efectos, preservando en todas y cada una de las fases y en la elección de los actores la invisibilidad de género y de clase.

Transmutado en agente de la democracia, la Public Choice supone que “el votante” escoge los programas políticos que le aseguran crecimiento de la renta, más empleo y menor inflación, aunque cuando se haya franqueado el muro de los noventa encontrará en la política propuestas de un mundo en el que le costará más reconocerse puesto que le propondrán la reducción del Déficit Público, la inflación y los tipos de interés, junto a la atractiva propuesta de estabilidad tipo de cambio (Tratado de Maastricht (1992) dixit.) Es decir, de darle elegir cada cuatro años entre propuestas económicas que respondían en buena medida a las necesidades económicas de las personas, se le cambia a un escenario político donde lo que importa es que vote a los partidos que mejor pueden defender los intereses concretos —casi diríamos que los mecanismos precisos— que permitirán la acumulación pura y dura del capital, sin darles siquiera maquillaje humano.

Así se produce un alejamiento doble y expreso de la economía y la política que ha corrido paralelo a dos procesos históricos antagónicos que generan enormes tensiones entre sí y que podríamos resumir en, por una parte,

-Progresivo deterioro de un modelo alternativo basado en la desaparecida URSS y su juego de equilibrios geo-estratégicos;

- Consenso de Washington y compromiso de las principales administraciones en el poder (de hecho o en potencia) con el programa neoliberal;
- Desarrollo de las liberalizaciones para los grupos oligopolísticos que han acabado por provocar (juntamente con la pérdida de poder adquisitivo de la clase obrera de los países desarrollados) la crisis económica actual.
- Deterioro progresivo del concepto y tratamiento económico y político de los “bienes públicos”.

Y por otra parte:

- el desarrollo histórico y controvertido de los derechos de ciudadanía a más personas que acceden a los derechos civiles, políticos, sociales y económicos y que finalmente entran ya en los derechos de cuarta generación (en concreto, la participación activa en la política) y que representan tensiones insostenibles en la medida que desafían los decorados de la democracia representativa, ya que la participación rompe el juego del monopolio de los políticos “que venden programas por votos” como ya había anticipado Schumpeter y repite con desenfado la escuela de la Public Choice.

El alejamiento (la alienación) de las necesidades de los oligopolios económicos y financieros convertidos en programas políticos obliga a las personas a atravesar una maraña de conceptos que les son completamente ajenos para cotejarlos con sus necesidades reales, puesto que ahora el crecimiento del empleo o de las rentas resultará ser un producto derivado, secundario e incierto del imprescindible cumplimiento de los nuevos “resultados-necesidades” que se imponen desde las Presidencias y las Direcciones Generales de las grandes empresas a los políticos democráticamente elegidos sin ningún rubor: desde la Sala de Juntas de la gran corporación, la pérdida de poder adquisitivo de los salarios, la precariedad en el empleo, la ruleta del paro, se presentan además como una especie de tierra prometida para que la economía no se hunda y a la que se llegará después de atravesar el árido desierto de los requerimientos de la moneda única, o de las exigencias del Fondo Monetario Internacional, o de satisfacer los atracos a mano armada de los grandes bancos y las empresas más importantes de cada sector. Todo lo cual implica postergar y sacrificar las necesidades reales de la inmensa mayoría de la población.

Así, finalmente, si los votantes de la elección pública despiertan del sueño del pensamiento único y se organizan como ciudadanía para defender sus

intereses, se encuentran de hecho con la deslegitimación de sus necesidades puesto que cualquier petición o reivindicación de normalidad democrática —una disminución del recibo del agua, reducción de la jornada laboral, incrementos de salarios, la gratuidad de las medicinas o un buen servicio público de atención y prevención de la salud, por ejemplo— atentan contra la lógica de las necesidades neoliberales establecidas en el sentido de que —según se alega— tendrían consecuencias inflacionarias, o incrementarían el déficit del Sector Público, o ambas cosas a la vez. Con el segundo esquema hemos llegado por tanto al desencuentro total entre las necesidades reales, básicas, de las personas, y las necesidades del neoliberalismo.

En los casos más extremos, también el capitalismo ha llegado a declarar las necesidades existentes como no existentes en una nueva forma de dictadura sobre las necesidades. En su forma manipuladora más refinada (Heller, 1985) el sistema reconoce las necesidades existentes pero no permite la producción de formas alternativas de vida, acabando por incrementar la neurosis y la violencia en la sociedad. Y, aún así, el esquema sigue diciéndonos que los políticos esperan conseguir buena nota de los grandes grupos económicos, y que los votantes cada vez menos ciudadanos les mantengan en el poder. En caso contrario, se dará luz verde a la oposición que, dentro del esquema de este trabajo, nunca podrá representar una alternativa real, sino una mera alternancia (por lo menos en lo que a política económica se refiere).

10 de diciembre del 2008

60° aniversario de la Declaración Universal de los Derechos Humanos

**Una salida democrática de la crisis:
refundar y radicalizar
la cultura democrática**

Florence Gauthier*

Traducción: Mar Olivé

**¿Cuáles son las bases para una nueva constitución europea?
Es lo que se quiere llevar a cabo en Francia a finales de 2008**

Violaciones a la soberanía popular en el mundo

Que estemos inmersos en una época marcada por las repetidas violaciones a la soberanía de los pueblos, a escala mundial, es un hecho patente desde ya hace unos decenios. Las formas son diversas, interrupciones del proceso electoral como en Argelia, desprecio al resultado de las elecciones como en Birmania, el relleno de las urnas como en Estados Unidos para la elección de Bush II, y tantas otras.

Europa se halla en la misma situación con el rechazo a tener en cuenta los resultados de los referendums a favor del NO! al Tratado constitucional europeo por parte de Holanda y Francia, después del rechazo irlandés al Tratado denominado de Lisboa. Estas violaciones a la libertad de expresión de la soberanía popular tienen un nombre en política: golpe de Estado. En Francia, este golpe de Estado ha sido realizado por el gobierno establecido, y no es porque este gobierno hubiera sido elegido, antes de tomar esta opción, que sólo es un caso.

No obstante, ninguna corriente política se ha atrevido a denominar sus actos por su nombre, cosa que nos priva del análisis preciso de la situa-

---

* *Florence Gauthier, profesora d'història de la Revolució francesa a la Universitat parisina de Jussieux, és membre del Consell Editorial de SIN PERMISO.*

cion en que nos hallamos y la posibilidad de dudar de la legitimidad del gobierno.

La crisis de Europa y la situación política en Francia

Por lo que se refiere a la situación en Francia, vemos que la conciencia social, de la parte de la izquierda o de la "izquierda de la izquierda", está oscurecida por la ausencia de interés tanto de las instituciones como de la constitución. Las razones de esta ausencia de interés son complejas, pero parecen también "tradicionales" en las herencias anarco-sindicalistas y de algunas corrientes marxistas, que consideran el derecho y las instituciones como un asunto "de burgueses".

Las cosas están por tanto en proceso de cambiar desde hace unos años y en particular desde la campaña del 2005, sobre la cuestión del Tratado constitucional europeo, que ha puesto en manos de mucha gente un proyecto de constitución claramente despótico.

Ha sido a partir de este redescubrimiento que la idea de una nueva constitución para Francia ha hecho su camino bajo la forma de una campaña en favor de una asamblea constituyente elegida democráticamente, que se encargaría de dar forma a una nueva república democrática y social. Esta campaña será la ocasión para abrir nuevos debates en la sociedad y restablecer con el conocimiento de las teorías políticas, constituciones, instituciones y del derecho y dar forma a un programa económico y social coherente.

La victoria del ¡No! al Tratado constitucional europeo, seguido de un doble desprecio del gobierno francés y de las instituciones europeas para reconocerla, han contribuido a hacer tomar conciencia de que las instituciones europeas y la Constitución francesa actual eran, las dos, de naturaleza claramente antidemocrática.

No obstante, la campaña electoral para la elección de la presidencia de la República en 2007 no ha sido desgraciadamente el momento de un avance para estos inicios de toma de conciencia. Se han podido ver, efectivamente, las diversas tendencias de izquierda como de "la izquierda de la izquierda" lanzarse, con la cabeza baja, a la campaña presidencial a la búsqueda de una candidatura a la presidencia de la República, en el ámbito de la Constitución actual. Es justamente la trampa de esta Constitución: ¡reproducir el sistema presidencial! Ahora bien, este sistema es eminentemente despótico.

La Constitución francesa actual reserva a la función presidencial el ser elegida por sufragio universal directo. La presidencia concentra en sus manos el ejercicio de los poderes públicos que el pueblo así le ha delegado por una duración determinada.

Es la función presidencial la que forma el gobierno y elige a los ministros. Son los ministros los que hacen las propuestas de ley en la cámara de los diputados. La cámara de los diputados no tiene la iniciativa de las leyes y es doblada por un Senado que puede oponerse a sus decisiones.

El poder ejecutivo es todopoderoso y se impone al legislativo, lo cual caracteriza los regímenes despóticos o autoritarios. Añadamos que determinadas prerrogativas de la presidencia de la República le confieren un poder decisivo absoluto por lo que se refiere a lo que se denomina la política exterior. Numerosos ejemplos de asuntos graves, que se han filtrado sin que se hiciera la luz de manera legal, han dado a conocer recientemente que el poder de la presidencia se ejerce de manera secreta y que no está obligado a rendir cuentas. Y nosotros, el pueblo, soberano sobre el papel, hemos entendido que estamos desposeídos de nuestra soberanía y que estamos sin derechos y sin poder.

Es la razón por la cual es un error la búsqueda de la “buena” candidatura a una presidencia de la República de la cual la naturaleza es forzosamente mala y que habría que empezar, desde este periodo de elecciones presidenciales, a lanzar la campaña en favor de una asamblea constituyente. Ha sido, pues, una oportunidad fallida.

Hay que ponerse a trabajar en un análisis para comprender como las instituciones nos ahogan. La Constitución francesa actual está combinada con el Tratado de Lisboa y con las conminaciones de los organismos internacionales, que el capitalismo financiero ha conseguido imponerse como la Organización mundial del comercio, el Fondo monetario internacional y otros instrumentos de tortura de los pueblos, en que dos están presididos por miembros del Partido Socialista Francés, lo cual muestra claramente el estado de corrupción de una parte de la izquierda francesa.

El lenguaje del despotismo de la mundialización

Todas estas instancias tienen un punto en común: su rechazo a la solidaridad popular y un poder legislativo supremo. La soberanía popular no es para ellas un principio de origen constituyente, sino un obstáculo bautiza-

do con una palabra nueva, que tiene que sembrar la confusión en los espíritus y el descrédito sobre el tema: “soberanismo”. Estas palabras nuevas, “soberanismo”, “soberanistas”, combinados con este “Estado-nación”, de “jurisdicción real”, de “subsidiariedad”, de “populismo”, etc..., todas estas palabras inventadas, para hablar en el lenguaje de la mundialización, se reencuentran en todos los idiomas de estas instancias, como la de los media y que demuestran de hecho que se ha convertido en el lenguaje del conformismo y de la ideología dominante.

Debemos romper con este lenguaje despótico que, lo sabemos bien, fabrica los eslabones de una cadena conceptual, que tiene por función el impedir pensar, y retomar la iniciativa sobre el terreno intelectual, conceptual y por tanto lingüístico, es decir de las ideas y de las palabras.

La cuestión central de la política es, en el fondo, la de la decisión

La nueva gran ofensiva del capitalismo que empezó en los años 70, destruyendo poco a poco los sistemas de los derechos sociales y de los servicios públicos, de nacionalizaciones de algunos de los grandes medios de producción y de formas de control del capital financiero, nos conduce, una vez más, a una catástrofe.

En la economía política imperial que destruye la humanidad y la naturaleza, es tiempo de responder por la elaboración “de una economía política de los pueblos”. Ya que, finalmente, ¿el que toma la decisión final en política y ejerce el poder supremo? No hay muchas respuestas a esta pregunta, ya lo sabemos, hay tres: es una sola persona la que toma la decisión y esto se denomina monarquía; es un grupo o una clase o un partido, y esto se denomina oligarquía; es el pueblo entero y esto se denomina una democracia. Puede haber combinaciones múltiples de las tres formas de gobierno y la constitución francesa actual, por ejemplo, es una mezcla de monarquía electa presidencial, de democracia en el principio del sufragio universal y, finalmente, la aristocracia en la existencia de una clase política distribuida en dos partidos políticos principales, que se reparten los escaños de los elegidos y los puestos de la administración.

Si queremos vivir en una república democrática y social, habrá que retornar su poder de decisión a la soberanía popular que es la única responsable concebible en este momento, y respetar el principio escogido. Ahora bien, el principio de soberanía popular está oscurecido actualmente por la violenta ofensiva que los defensores de un federalismo europeo

nan llevado a cabo en las últimas décadas, y que esconde su rechazo de la democracia utilizando el término peyorativo de “soberanismo”. Este desprestigio se insiere sobre otro: la concepción misma del pueblo se ha convertido subrepticiamente en racista o etnicista y ha adulterado la de los derechos de los pueblos. El término “nación” ha tomado el significado de “nacionalismo” en un sentido casi racista, que remite a una historia muy específica. Sus hábiles interferencias devalúan el principio de soberanía popular hacia algo oscuro, como si ser soberano por parte de un pueblo se hubiese convertido, súbitamente, ¡en un crimen!

La esperanza en la creación muy reciente del Partido de la Izquierda

Se nos plantean muchas otras cuestiones que no es posible abordar aquí, y recordamos para acabar que la conjugación de la elección de Sarkozy, de la crisis política europea y de la crisis financiera, parece haber acelerado una toma de conciencia saludable. Efectivamente, diferentes sectores de la izquierda francesa convergen hacia este nuevo Partido de la izquierda conformado por la iniciativa de dos corrientes que tuvieron el valor de dejar el Partido Socialista el 7 de noviembre pasado, para “no resignarse a ser solamente una presencia testimonial y pasar a la acción política democrática para construir una república social”, han afirmado.

Una inmensa esperanza acaba de tomar forma, pero todo está por hacer. La victoria del ¡No! al tratado constitucional europeo es un punto de partida significativo. Invita a pensar las formas concretas de salida de una Europa en quiebra y preparar nuevas alianzas, y también probablemente el paso de la moneda única a una moneda común. Hay que rechazar cualquier “jurisdicción” europea, o de otro lado, y reconstruir repúblicas democráticas y sociales, repensar las formas de nacionalizaciones futuras que se impondrán. Y lo sabemos, estos aspectos son tan cargantes que se han convertido en urgentes en las sociedades destruidas por la escalada implacable del paro, de la miseria y la desesperanza.

Gustavo Búster*

Una salida democrática y socialista a la crisis

Desde comienzos de los años 70 el capitalismo ha vivido una fase marcada por una caída continua de la tasa de beneficio del capital. Desde entonces hasta hoy ha perdido casi un 25 % de su tasa de beneficios y ha respondido a esa caída con una ofensiva sin precedentes, eso que llamamos neoliberalismo. En los años 80 y 90 las políticas neoliberales reestructuraron el conjunto de la economía mundial y las economías nacionales para hacer frente a esa caída de la tasa de beneficios con transferencias de renta muy significativas de los sectores asalariados a los sectores del capital y el predominio de los sectores financieros sobre la economía productiva.

Ese trasvase brutal de riqueza desde los asalariados a los nuevos señores de la producción es, de alguna manera, un proceso largo, un proceso de resistencias, y un proceso que ha acabado provocando, primero, la crisis financiera y, después, la crisis económica que hoy vivimos. La respuesta a esta crisis que hoy vive el capital internacional ha sido acelerar todavía más la transferencia de fondos públicos hacia los propietarios del capital. En concreto, desde el verano del 2008, en Estados Unidos 700 mil millones de dólares -el equivalente al 1,5 del PIB- y en Europa 200.000 -otro 1,5 del PIB europeo- y nos prometen mayores transferencias de dinero público hacia los grandes grupos monopolistas, que han sido en definitiva los causantes

---

*Gustavo Búster es el heterónimo de un analista político madrileño, miembro del Consejo Editorial de SIN PERMISO.

de la crisis financiera por su avaricia, por su búsqueda de beneficios frente a las necesidades de consumo de la población. Paul Krugman ha advertido ya que después de esos 700.000 millones de dólares harán falta otros tantos y quizás después aun más.

A lo que estamos asistiendo hoy en nombre de las políticas de intervención contra la crisis es a un “neoliberalismo de choque”. Hasta ahora hemos tenido un neoliberalismo de bonanza y ahora nos enfrentamos a un neoliberalismo de choque que promete hacer en plazos de 6 meses, 1 año o 1 año y medio lo que intentó hacer antes en dos décadas. Esta urgencia es también un factor importante que hay que tener en cuenta.

Hay que tener en cuenta que el consumo ha crecido en los Estados Unidos a pesar de que se han mantenido los salarios. En Europa los salarios han descendido y se ha mantenido el consumo. En definitiva, a pesar de esta diferencia a uno y otro lado del Atlántico, es que se ha producido un endeudamiento masivo de la clase obrera hasta donde ha sido posible para poder permitir los niveles de consumo y el mantenimiento del sistema sin provocar una crisis de sobreproducción. Esta cuestión es esencial en el tratamiento de la crisis, como veremos.

Asimismo, se han sincronizado globalmente las crisis de las economías regionales y nacionales mucho más que en el 73-74 o en las crisis posteriores. Michael R. Kratke lo ha explicado esta mañana con todo detalle. Pero ahora tenemos dos cuestiones importantes: China, que es la mayor fábrica del planeta, está comenzando a experimentar una crisis capitalista- la primera gran crisis capitalista de un país que no ha sido capitalista hasta mediados de los años 80-, que, por sus proporciones, consecuencias internacionales y falta de redes sociales, sería brutal. China es el mayor acumulador de bonos del tesoro y de activos financieros norteamericano en este instante, el mayor productor, el que cuenta con una clase obrera industrial más numerosa.

Y en la India ocurre otro tanto de lo mismo. La sincronización introduce también otro elemento sobre el que había ciertos debates al comienzo de este siglo, y es que vuelve a haber una situación de competencia imperialista para el control de los mercados. Hemos estado acostumbrados a vivir durante un período muy largo, 30 años, de hegemonía neoliberal en el que la hegemonía norteamericana podía permitir hablar de una cierta coordinación y subordinación de intereses de los capitales, una especie de visión “super-imperialista” como la de Kaustky, capaz de funcionar jerarquizado por los Estados Unidos. Se acabó. Lo que tenemos enfrente es una

agudización de la competencia interimperialistas en los mercados, en los controles territoriales, en la expansión de su proyección militar. Y ese es el escenario en el que se va a desarrollar esta crisis.

¿Qué políticas, que reacción ante la crisis, han tenido los capitalistas? Primero, escribir tres páginas. El plan Paulson para destinar 700 mil millones de dólares a los bancos norteamericanos en quiebra tiene tres páginas. El día que nosotros seamos capaces de escribir tres páginas para salir de la crisis, habremos conseguido tener ese sentido común que tienen ahora en este momento el capitalismo norteamericano. Y esas tres páginas se podrían titular “Un fantasma recorre el mundo: el neoliberalismo de choque”.

Fueron rechazadas y eso demuestra la correlación de fuerzas, también en los Estados Unidos. McCain fue derrotado con un programa que no aceptaba el neoliberalismo de choque de Paulson. El programa de Obama supone un tipo de keynesianismo, con matices, que tampoco encaja en las tres páginas de Paulson.

¿Cuánto dinero se ha inyectado hasta ahora en la economía norteamericana? Todavía no los 700 mil millones de dólares, pero se ha inyectado ya una cantidad equivalente del plan Marshal, (que fueron 17 mil millones). En términos comparativos ello supone unos 200.000 millones de dólares, que es lo que ha hecho la Unión Europea. Ayer se prometió 200 mil dólares a inyectar en su economía. ¿Qué quiere decir “inyectar”, esta metáfora médica? Quiere decir es que van a socializar las pérdidas de los bancos, comprar activos tóxicos y bancos en quiebra para evitar la gangrena en el conjunto del sistema financiero.

Es importante recordar la naturaleza de una crisis capitalista. Una crisis capitalista no es una enfermedad del capitalismo, sino el mecanismo endógeno de autoregulación del sistema para sanearse y volver a tener una fase de expansión. Cuantas más medidas se toman para contrarrestar los errores de decisión de inversión de los capitalistas en la producción, que provocan cíclicamente la caída de la tasa de ganancias, cuanto más medicina se le da para evitar el desarrollo lógico de la crisis, más se alarga la crisis, más inefectivas son las nuevas medidas anticíclicas para intentar mantener la tasa de beneficios y más se amplía la onda expansiva de la crisis. Esto no lo decimos solo los marxistas, esto lo dice un economista keynesiano como Hyman P. Minsky, que advirtió desde finales de los años 70 que las continuas operaciones de salvamento de las crisis que provocaba la financiarización de la economía capitalista serían incapaces de superar

las causas endógenas que las provocaban y que al condonar y aplazar sus efectos, volverían a producir un nuevo ciclo de financiarización más agudo. Se aplaza así lo inevitable, agravando la propia crisis.

No se puede salir de una crisis producida por factores internos del capitalismo con medidas endógenas del propio capitalismo. El capitalismo ha salido de estas crisis cambiando sustancialmente la correlación de fuerzas a su favor, creando una nueva situación en la que podía aumentar la explotación de los trabajadores, en la que podía iniciar un nuevo ciclo de acumulación del capital con nuevas tecnologías y con un nuevo modelo productivo. Y eso es justamente lo que no se produce cuando uno inyecta capital de forma masiva para mantener un sistema productivo ya en crisis y agotado.

¿Qué han hecho por su parte los gobiernos europeos? Seguir y copiar las medidas propuestas en EE UU. Ya lo hemos visto: Si los americanos inyectan 1,5% del PIB, por parte europea se hace lo mismo. Si los americanos ponen otro 1,5 del PIB, en Europa se pondrá otro tanto. ¿Por qué? Porque la propia competencia interimperialista no permite asegurar las tasas de beneficio y la competencia de las empresas europeas frente a las empresas norteamericanas sin que también se sincronice, se reproduzca y se multipliquen las propias ayudas al capital. Como ya advirtió Keynes, se aplazan y amplían así las crisis fiscales.

Durante la Guerra Fría, la “coexistencia pacífica” llevaba implícita una carrera de armamentos entre bloques. Ahora estamos presenciando una carrera de financiación en la que compiten las economías de los bloques regionales del capitalismo. Y esa carrera tiene como límite la flexibilidad de los sistemas fiscales. A través del sistema fiscal y de los presupuestos se ejerce una presión directa sobre la lucha de clases para poder incidir en la crisis.

¿Qué hace Zapatero hasta ahora? Seguir este modelo de conducta. Si en Estados Unidos son 300 dólares de ayudas de recortes fiscales, aquí son 400 euros, cuando el Euro se cambiaba a 1,6 dólares. Pero este programa inicial de intervención tiene como objetivo mantener el consumo de las clases medias. Detrás de esta decisión está el convencimiento de que los asalariados han agotado su capacidad de mantener su consumo de bienes duraderos. El programa no ha durado mucho, se han comido el superávit fiscal del año 2007-2008, en 3 meses, y no ha servido para nada.

La segunda medida es la ayuda para pagar las hipotecas a los parados, básicamente una moratoria de 2 años. Si la crisis dura más de dos años, ¿qué

va a pasar? Esa es la advertencia profética de Minsky. Si no se resuelve el problema central de cómo se descapitalizan los capitales ficticios, cómo se vuelve a una economía real básicamente, a una contabilidad de una economía real, ¿para qué sirve aumentar la deuda, aplazándola?

La señal fundamental del fracaso de estas continuas inyecciones de capital para salvar el sistema es la inflación. Y la actitud racional del Banco Central Europeo es decirnos a todos, cuando no bajan los tipos de interés, que desconfían de las medidas que están adoptando los ministros de economía europeos. Lo que Trichet nos dice cuando no bajan los tipos de interés es que no cree que esos 200 mil millones de dólares, ese 1,5 % del PIB que cada 6 meses hay que inyectar en la economía, vaya a servir para superar la crisis. Y como teme que la consecuencia colateral sea la inflación, él no baja los tipos de interés. Esa es la lectura de la política del Banco Central Europeo y el porqué, de alguna forma, representa un cierto tipo de inconsciencia del capital sobre sus propias limitaciones.

¿Qué es lo que podemos hacer desde la izquierda? ¿Qué tipo de cuestiones podemos plantear? Creo que lo primero es comprender que las causas de las crisis del capitalismo son endógenas, pero las salidas de las crisis son exógenas. Es la intervención desde fuera de la economía lo que permite que esa crisis se resuelva en un sentido u otro, porque las crisis tienen disyuntivas. No están predeterminadas, no responden a leyes naturales ni a manos invisibles. Responden a correlaciones de fuerzas producto de la lucha social. Y esa cuestión esencial es la primera que tenemos que hacer comprender al conjunto de la clase trabajadora, al conjunto de la izquierda: que hay una batalla que dar, que no hay que resignarse, especialmente al comienzo de la crisis.

¿Cuáles son los límites del keynesianismo de izquierdas que se nos propone? Como dijo Keynes, que dentro de 100 años todos calvos. Esos son los límites. Son medidas que tienen efectos tácticos. Son medidas que a nivel estratégico están condenadas al fracaso porque- cómo nos advirtieron Kalecki y Minsky- las medidas de reactivación del sector privado a través de inyecciones de dinero público se las chupa la propia crisis y su efecto es ganar tiempo mientras se deciden los cambios de fuerzas sustanciales.

¿Quiere decir eso que no debemos apoyar medidas keynesianas de izquierdas? Estaríamos locos. Porque nuestro sentido común de izquierda es defender a nuestra clase, es colocarnos en la situación de defensa de los trabajadores y trabajadoras corrientes y normales. Es, primero, mantener

su nivel de consumo, centrarnos en los temas del salario, el salario mínimo interprofesional, exigiendo que crezca inmediatamente hasta los 800 o 1000 euros como en el resto de la zona euro, para sostener y aumentar el nivel de consumo de las clases trabajadoras.

No debemos permitir que haya una caída del salario ni que el mercado de trabajo se divida aun más en sectores, separando a las mujeres, los jóvenes o los inmigrantes de los trabajadores con convenios colectivos con los que ya tienen grandes diferencias salariales y de precariedad. Hay una enorme diferencia ahora mismo en España entre los trabajadores con convenios colectivos y los trabajadores sin convenios colectivos. Y es una tarea primordial luchar por el salario, luchar por la igualdad del salario para todos, aumentando la capacidad de negociación colectiva de los trabajadores, sindicalizando a los trabajadores inmigrantes, reunificando a la clase obrera en el nivel más elemental de la lucha social que son los salarios en las empresas.

Hay una segunda cuestión básica que es aumentar el gasto social. En España se ha acumulado una diferencia del 30% con la media del gasto social de la UE de la zona euro. No estamos pidiendo un gasto social socialista; no estamos pidiendo una redistribución masiva. Lo único que estamos diciendo es que para aumentar la productividad de los trabajadores españoles en relación con la productividad media de la zona euro, hace falta aumentar el gasto social. Y esta cuestión del gasto social va unida al desarrollo del estado del bienestar e implica batallas muy concretas. Implica una batalla con la Iglesia católica, que es la principal beneficiaria de la mayor parte de los sistemas asistenciales y que bloquea sistemáticamente el desarrollo de un Estado social. Supone un aumento de la capacidad de la financiación de las autonomías, porque el 60 % del gasto social está en las autonomías. Lo que no se puede hacer es trasladar y crear un problema de financiación autonómico, que es la financiación del gasto social y de los municipios a partir de un Estado central que utiliza la descentralización y la cuestión nacional de nuestro Estado para crear políticas de ajuste disfrazadas. Esta es otra razón por la que debemos unir la lucha por la laicización del estado y por su plena federalización a la defensa decidida del gasto social.

Debemos asegurar el derecho de propiedad del principal elemento de consumo y ahorro de las familias trabajadoras, que son los hogares. Podemos regular la gestión de las hipotecas. ¿Por qué tenemos que hacer transferencias de capital a los bancos y no a los salarios con hipotecas? Si el problema es hoy que las hipotecas se convierten en activos tóxicos ¿por

que no aseguramos las hipotecas? No la gestión de las hipotecas tóxicas por los bancos para garantizar sus beneficios. Propongamos que los sindicatos, que los trabajadores, que el Estado, actúen asegurando el capital que representan las hipotecas y las casas de los trabajadores. Adoptemos como objetivo aumentar el gasto social en su conjunto. Porque aumentando el gasto social, aumentamos el consumo, aumentamos la capacidad de ir saliendo de la crisis a través de reforzar la economía productiva y no la de financiarización.

Otro elemento fundamental es la capacidad de iniciativa presupuestaria. Un estado como el español que gestiona el 40% del PIB a través de su sistema fiscal, tiene en los presupuestos un terreno de debate político insustituible. Primero, ¿por qué el 41% o el 47%? La posición de Miguel Ángel Fernández Ordóñez, presidente del Banco de España, es decir: “Mejor solo el 40% porque así creamos más mercado para la financiación privada de los bancos”. Gran parte de la banca española se autofinancia gracias a esa diferencia que no pasa a través del sistema fiscal español. Pero la media en la zona euro es del 49%, lo que les otorga una mayor capacidad de decisión presupuestaria en sus economías ¿Por qué tenemos la tasa más baja de presión fiscal de Europa a excepción de Grecia y Portugal? Es otro elemento esencial. Salir de la crisis es aumentar la presión fiscal y asegurarnos de tener políticas que redistribuyan ese dinero bien a sectores productivos, bien a I+D para reformar el modelo productivo, bien directamente para aumentar el gasto social. La lucha por el presupuesto es central y a pesar de ello el Congreso va a aprobar unos presupuestos del 2009 que son increíbles en sus previsiones macroeconómicas, que todo el mundo ha advertido que no sirve para nada, que no tiene nada que ver con el escenario de la crisis – A pesar de la Ley de Estabilidad presupuestaria votada en primavera, ya nos advierten que vamos a tener un déficit público del 3 % del PIB para el año 2009. Esa pequeña diferencia, que es un salto en el vacío, en el papel no se plasma, no hay ninguna discusión por el 3% de deuda pública del PIB. Este es un terreno fundamental en el que la izquierda tendría que intervenir desde el parlamento, desde las autonomías, desde los ayuntamientos, pidiendo el cierre de las negociaciones para la financiación autonómica y una nueva ley de financiación municipal real y directa.

¿Por qué no establecemos una tasa regulada por ley que condicione el apoyo a la inversión productiva desde el Estado con la creación de empleo? Si la tasa normal de un plan keynesiano viene a ser 14 puestos por cada unidad de inversión, ¿por qué no podemos hacer planes que suban a 15, 16 o 20? ¿Por qué no podemos orientar el tipo de desarrollo de infraes-

estructuras que necesitamos, ahora que se acaban las ayudas de la UE que servían de catalizadores y volver a dedicar el presupuesto hacia renovación de infraestructuras ligada a la creación de planes de empleo? Todo esto son elementos prácticos de una respuesta de la izquierda a la crisis.

La regulación de las Cajas. Teóricamente una parte muy importante del sistema financiero español es autónoma del mercado, porque son entidades sin ánimo de lucro. Tenemos una posibilidad de regulación sobre las Cajas de Ahorro que puede ser decisiva. Las Cajas se han convertido en las grandes inversoras en el sector inmobiliario y en el sector energético. En Madrid, la deuda de la Comunidad, del Ayuntamiento de Madrid, que juntas suponen 16.000 millones de €, está financiada en un 60% por Caja Madrid. Cualquier batalla por recuperar para la izquierda Madrid y su Comunidad, tienen que partir del control de Caja Madrid -que teóricamente no es un banco, es una caja sin ánimo de lucro- que financia el 60 % de toda la deuda.

Los sindicatos son la pieza clave de la clase obrera y lo han sido desde la aparición del movimiento obrero. Todo lo que debilite la unidad de los sindicatos, todo lo que limite la capacidad de acción sindical, de negociación colectiva, de trabajo en las empresas, debe ser resistido a fondo. Es una batalla central.

Hay que aumentar la tasa de sindicalización, la tasa de representación y de capacidad de negociación y necesitamos victorias sindicales pequeñas, medianas. Necesitamos volver a hacer una acumulación de fuerzas a través de pequeños éxitos, que los sindicatos vuelvan a ser útiles para aumentar el nivel de consumo de la clase obrera, la defensa de sus derechos laborales y la lucha por el puesto de trabajo. Porque una de las características más importantes del neoliberalismo de los últimos años es que cuando se estaba alcanzando el pleno empleo no se estaban produciendo luchas reivindicativas por los salarios.

Los economistas del Banco Central Europeo, cuando estudian la situación en Alemania, en Francia, en España de los últimos años, cercanas al pleno empleo, señalan la anomalía histórica de una falta de presión salarial. Y eso no es un problema estructural, es un problema cultural, de volver a construir corrientes de izquierda en los sindicatos, de volver a plantear agendas de movilización unitarias. El próximo congreso de CC OO será decisivo en este sentido.

Por último, si una crisis es exógena, necesita un proyecto político para intervenir en la crisis. La izquierda no puede intervenir solamente desde los sindicatos, por muy importantes que sean. Tiene que construir un plan alternativo para salir de la crisis, no tácticamente sino de un punto de vista

estrategico, que es lo que aqui se ha denominado una salida democratica a la crisis. Yo prefiero volver a la vieja denominación de una salida socialista a la crisis. Que inherentemente tendrá que ser democrático.

Es esencial, debatir ideas y hacer un programa de salida a la crisis claro, que implique el fortalecimiento del consumo, el mantenimiento de los puestos de trabajo, de la capacidad de decisión y control sobre las instituciones democráticas. Hay que hacer presión desde la izquierda sobre el gobierno socialdemócrata, sobre el PSOE, sin sectarismos, empujando la correlación de fuerzas hacia la izquierda. Cualquier cambio en la correlación de fuerzas supone recuperar la unidad de los trabajadores rota por las políticas neoliberales, recuperar la unidad con sectores de la pequeña burguesía y eso se tiene que hacer sistemáticamente presionando al conjunto de la clase desde la izquierda y con políticas de unidad de acción.

Toda política que divida al conjunto de la clase en términos de radicalismo por un lado o de concesiones por otro, son políticas que irán en contra de una salida progresista de la crisis, de una salida socialista. Y, al final, todas las crisis, para tener un sentido positivo, tienen que tocar el elemento central, la propiedad del capital. Sin tocar ese punto, la crisis sólo sirve para regenerar una nueva etapa del capitalismo, en un nivel más alto. No existen capitalismo agónicos, no existen capitalismo descendentes en el sentido degenerativo. El capitalismo se regenera siempre en fases más altas aunque sea con un inmenso sacrificio de la mayoría de la población. Sólo la acción consciente, la capacidad de movilización en torno a objetivos concretos que acumulen fuerzas es lo que permite de forma exógena plantear una alternativa. Sin experiencias largas de acumulación de fuerzas a nivel institucional, de los municipios, a nivel parlamentario, a nivel sindical, no seremos capaces de crear la confianza necesaria en sí misma de la clase trabajadora para plantearse una capacidad de control sobre el sistema que toque el derecho de propiedad de una manera sustancial.

Creo que esa es la contradicción central que tenemos. Un correo que nos pasamos en Sin Permiso intentaba resumirla. Decíamos: “como republicanos estamos por defender todas las medidas, todas las posiciones que permitan que el estado redistribuya recursos hacia las clases trabajadoras, hacia los más pobres, etc. Pero como socialistas, nuestra contradicción es que necesitamos además movimientos sociales, acumulación de fuerzas, una estrategia propia que sea capaz de determinar con una intervención exógena sobre el sistema la quiebra definitiva de su lógica interna, una lógica dominada por la propiedad privada y la necesidad de beneficios”.

